

ANUARIO DEL SEMINARIO DE FILOGIA VASCA
"JULIO DE URQUIJO"

International Journal of Basque Linguistics and Philology

ASJU, XXIII-3, 1989

FRANTZISKO ONDARRA

Nafarroako Bertizaranan aurkitutako euskal testuak

SEPARATA

DONOSTIA - SAN SEBASTIAN

E_R_R_A_T_A

Orrialdea/

- 707, (4). oharra.- Hurrengo orrialdean egon behar du.
- 712, (3). oharra.- Hiru aldiz ageri da sifneztatuenac, baina bigarreanean sobera dago.
- 721, 4. paragr.- Bukaeran galdera marka dago, baina gurutzea egon behar du, honela: "mortala.†"
- 723, (21).- "exâminazeco" dio, baina "exâmina" da.
- 731.- Bertso-lerroak, lehenbizikoa ezik, zutabe bertikalaregiten dutela egon behar lirateke, Calvariotaco Estacioac atalean.
- 738, 8. bertsoa, 6. bertso-lerroa.- Ez bezain", baizik "bezain".
- 744, (5).- Ez "256" eta "156", baizik "156" eta "256".
- 746, (1) eta (2).- Aurreko orrialdean egon behar dute.
- 749, Josefen atseguñac, 4. bertsoa, 2. bertso-lerroa.- Ez da "zure", baizik "cer".
- 752, Entzun.- Ez "Entzun", baizik "Enzun".
- 734, 2. l.- Ez "contet", baizik "content".
- 751, Arrazoi.- Ez "arrazoyozcora", bai "arrazoyezcora".

Nafarroako Bertizaranan aurkitutako euskal testuak

FRANTZISKO ONDARRA
(EUSKALTZAINDIA)

ABSTRACT

Several texts in the Basque language belonging to the first quarter of the nineteenth century are published here. They were found in NARBARTE and OIEREGI, villages situated in the High-Navarrese valley called Bertizarana.

We offer a brief introduction, in which we describe the documents, give a short account of their contents and express our opinion with reference to their possible authors, places and dates of composition.

Doing so, we aim at a wider and better knowledge, both historical and geographical, of the Basque language.

SARRERA

Bertizaranako NARBARTE eta OIEREGI herrietan aurkitutako eskuidatziak dira lan honetan ageri direnak. Horietako zenbait NARBARTEko SASTRENEA etxean daude gordेरik eta besteak OIEREGIKO parrokia etxean. Gure lagun den VIDAL PÉREZ de VILLARREALEK eman zigun NARBARTEkoen berri. NARBARTEko eskuizkribuak, egia esan, OIEREGITIK¹ eramanak dira. Denak XIX. mendeko lehen laurdenekoak direla uste dugu.

NARBARTE I, NARBARTE II eta OIEREGI izendatzen ditugu lan honetan.

(1) Ez dugu dudarik egiten Juan Bautista de Oteiza-k eramanak izan zirela NARBARTEra OIEREGITIK. Herri honetako parrokiko liburuetan "Coadjutor del Barrio de Zozaya" bezala ageri da lehenengoz BATAIATUEN liburuan —cf. 2. liburua, 159at. orrialdea—, eta hori gertatzen da 1831. urteko abuztuaren 4.ean. Lehenengoz "Rector Interino" OIEREGIN 1834. urteko abuztuaren 27.ean —cf. 2. liburu hori bera—. Erretore 1845.go martxoaren 1.goan —cf. BATAIATUEN 3. lib.—, eta izenpetzen azkenekoz 1872.go urtarrilaren 9.ean —cf. ibidem—. OIEREGIN hiltzen da 1873.go martxoaren 7.ean "Dⁿ Juan Bautista Oteiza", "Rector que fue de esta Parroquia", NARBARTEko semea, 72 urtekin, eta NARBARTEn ehortzia da —cf. HILDAKOEN 3. lib., 45. or.—. Bere bizialdiaren hondarrean itsu zegoen. NARBARTE SASTRENEA etxekoa zenez, hemen bizi zen parrokiatik erretiratu ondoren eta hemen gordetzen dira, argitara ematen ditugun eskuidatziekin batera, OIEREGIN beraren aurretik erretore izan zenaren zenbait liburu. Horietakoren batean idatzi zuen Etulain-i erosia zela. Beraz, berak eramanak dira SASTRENEA OIEREGIKO eskuidatziak.

TESTUAK

I. Narbarte I.

Liburu² bezala dago josia, eta larruzko estalkia du. Zenbaturik dauden 262 orrialdek osatzen dute, beren neurriak 145 mm. luze eta 90 zabal direla. Hitzaurrea ukitzen duten lau orrialde —43/46— erauzirik daude.

Ur markak hauek dira:

1. Hiru zirkulu bata bestearen gainean ezarriak eta goiko zirkuluaren gainean guturte bat kokaturik.

2. Bi hizki haundi hauek: V B.

3. Hizki haundi hau bakarrik: B.

Edukiari dagokionez, hau daukagu:

1. *Leitubiarduenari Avisua* (1-34).

2. *Doctrina christianaren explicacionea* (34-184).

3. *Calvariotaco Estacioac* (185-219).

4. *Jesu Christo gure Jaunaren Pasio sandua* (219-230).

5. *Becatu mortalaren gaistoa, eta Graciaren ona* (230-236).

6. *Cer significazenduten Mezaco ceremonia sanduac* (237-259).

7. *Salvia* (260-262).

Hitz neurtuz daude 4 eta 5, hitz lauz eta hitz neurtuz dago 3. Besteak hitz lauz izan dira idatziak. *Oieregi* bataiatu dugunean ere badaude 4 eta 5, zenbait aldaki txikirekin. Bestalde, 3. atalekoaren bertsoak eta Iberon³ aurkitutakoak berdinak dira; baina bertsoak bakarrik, gainerako guztia desberdina delarik. 6. atalean ageri den *Manogito de Flores*⁴ hori, euskal itzulpenaren erdarazko testua, 1776. urtekoa da. *Doctrina* Astetere-na da, Menéndez de Larcaren eraskinekin.

II. Narbarte II.

Liburu bezala josia eta larruzko estalkiz hornitua dago. Gaia erlijioari buruzkoa da eta latinez ta gaztelaniaz dago gehiena, bederatzi orrialde bakarrik daudelarik euskaraz, idazkiak dituen 201 orrialde zenbatu eta 16 zenbaki gabekoren artean. Orrialdeak 140 bat mm. luze eta 90 bat zabal dira.

Ur markak *Narbarte* I deitu dugunean daudenak bezalakoak dira, baina ia denak zenbatu gabe dauden orrialdeetan ageri dira.

Edukiari gagozkiola, hauek ditugu:

1. *Acto Fedezcuac* (32-34)⁵.

2. *Acto Esperanzazcuac* (34).

3. *Acto Caridadezcuac* (34-35).

4. *Obra onen ofrecimentua* (36-37).

5. *Preces pro quacumque tribulatione* (38-40).

III. Oieregi.

Larruz hornitua dagoen codex batean aurkitzen da. Gaia erlijioari buruzkoa da eta latinez, gaztelaniaz eta euskaraz dago. Neurriak: 205 mm. luze eta 140 zabal dira orriak, eta bi alderdietatik daude zenbatuak. 248 orrialde dira guztira, azkeneko 19ak euskaraz daudelarik.

(2) Liburuaren izena hau da: *Doctrina christiana, eta berze asco gauz on Christavac salvazeco yaquin-biartuenac*.

(3) Cf. J. Arraiza Frauca, "Ibero, *Via Crucis* en vascuence de comienzos del siglo XIX". *FLV*, XX, 51 (1988), 143-154.

(4) Jvan Nieto. *Manogito de flores, cuya fragancia (sic -gr-) descifra los misterios de la Misa, y oficio divino*, (etc.) compuesto por el P. Fr. - - - - . En Madrid, En la Imprenta de Pedro Marin. Año 1776.

(5) Guk 1, 2, 3, etab. zenbatu ditugu orrialdeak.

Ur marka bat bakarra ageri da liburuan zehar eta hau da:

Bi zirkulu konzentrikoren artean esaten du "Ospital general de Pam" (ala Pama ote?); zirkulu horien artean, goiko aldean, koroa bat; zirkulu txikiaren barruan lehoi bat buztana zutik.

Ur marka hau ikusia dugu Goñerrin aurkitu izan ziren sermoietako batean ere, 1817 eta 1829 urteetan predikatua izan zen prediku batean⁶.

Edukia hau da:

1. *Jesu Christoren Pasio Sandua versoan* (355-363)⁷.
2. *Becatu mortalaren gaistoa! Eta Graciaren ona* (364-366).
3. *Gure Jaun Soberanoa Aldarian manifesto dagoniaman, cantatudaitezquen versoac* (266-369).
4. *Cristau Fiel gucia*⁸ (369-370).
5. *Misionisten Cantuac* (370-371).
6. *Josefen atseguñac* (372-373).

Den-dena hitz neurtuz dago, eta 1 eta 2 ataletako testuak *Narbarte* I eskuidatzian ere badaude, goian esan dugun bezala.

NOR, NON ETA NOIZ

1. *Narbarte* I.

Nor da egilea? Ez dakigu. Guk ikusi eta erabili ditugun paperak bi idazlek egindako kopiak dira. Idazle zaharrenak hasierako 100 bat orrialde eta bukaerako beste hainbeste aldatu ditu; besteak berriz, erdialdeko 50 bat orrialde. Hau ere gertatzen da *Narbarte* II deitzen dugunean ere: bi esku hor ere eta horiek *Narbarte* I koptatu dutenak berak, esku gazteenak bi orrialde bakarrik egin dituela amaiera baino zerbait lehenago.

Aldatzaile zaharra Miguel Francisco de Etulain da, Oieregiko erretore izana 1796 urtetik 1842 urteraino. Eguaras-en c. 1765.ean jaioa, Imizkotzen abade egiten dute 1790-IV-22.ean, Anotz Ezkabarten 1790-X-3.ean eta Oieregiko erretore 1796-II-17.ean. Koptaile gaztearen izena ez dakigu, baina uste dugu horren eskua ageri dela Oieregiko parrokiako liburuetan 1819 eta 1820 urteetan¹⁰. Etulainen eskua ageri da baita ere beste eskuak aldatu dituen orrialdeetan, lerro artean hitzak sartzen, etab. Bera da lan honetan nagusia eta bestea, laguntzailea.

Itzultzaile baten lanaren aurrean gaude, berak hitzaurrean dioenez. Entzun dezagun: "erdaraz arquizendire escribituac libro admirabliac eta abasto Christiandadiaren Erreligione Sandua zaiñ zaiñetic explicazendutenac", eta aipatzen ditu "San Gregorio de Nisac", "San Carlos Borromeoc", "Belarminoc" eta "Bosuet cerizon Doctore batec" konpondu zituzten "Catecismo(a) edo pregunta(c)", bukatzen duelarik: "eta berze aniz vtziric *orai uscarara izulinaidugun au* explicazenbaitu zaiñ zaiñetic Christau batec yaquinbiarduen sustancia gucia" (23-24. or.). Orain gure galdera: Hitz neurtuz daude-

(6) Cf. F. Ondarra. "Goñibarko euskara XVIII. mendeko sermoietan". *Euskera* XXVI (2. aldia) (1981)-1, 26, 349-365 (lk. 353. or., 4. saila), Id. "Polikarpo Aitak zituen euskal esku-idatziz zaharren aurkezpena". *Euskera* XXVI (2. aldia) (1981)-2, 26, 633-649 (lk. 645. or., 27. sermoia).

(7) Guk 1, 2, 3, etab. zenbatu ditugu orrialdeak. Errakuntza bat dela medio, eskuidatzia 182. or.tik 283.era joaten da, baina testuak eskatzen du 183 ipintzea. Horregatik, euskal zatia 355.ean hasten da, baina 255 esan behar luke.

(8) Izenburu hau guk asmatua da.

(9) Izenburua guk asmatua da.

(10) Cf. "Difuntos / Adultos / Libros 1.º y 2.º / Oyeregui" (Liburu horietan batean josirik dagoen 3. liburuan aurkitzen da). lk. hor 1819. urteko abenduaren 6.a, 18. or. cf. ere "Bautizados / Libros 1.º y 2.º / Años 1566-1843 / Oyeregui", eta ik. hor 1820. urteko otsailaren 20.a, 141at./142. or.

nak ere itzuliak al dira? Ala *Doctrina christianaren explicacionea* itzuli ondoren erantsiak? Hitzazurreko itzak estu hartzen baditugu, garbi dago itzuli nahi duena *Doctrina* dela.

Non egina da? Hau ere ez dakigu, baina non aldatua bai: Oieregin. Lehen esan dugunez, badakigu Etulain eta beste batek kopiatua dela. Zergatik egiten du itzultzaileak bere lana? Nafarroako euskaldunendako itzultzen du, euskaraz gutxi bait dago idatzirik eta dagoena ere bakarrik Probintziako edo Frantziako euskaraz. Irakur ditzagun beraren hitzak: “uscaraz quasic batere eztago escripturic; eta dagona ere choll edo Provinciaco, edo Franciaco uscaran quasic aifn diferente baitire nola Frances, edo Erdara” (29-30).

Esan dezakegu Bertitzaranan erabiltzeko dagoela aldaturik “codex” hau. *Narbate* II dakarren eskuidatzia, behean esaten dugun bezala, Bertitzaranan erabiltzeko dago prestatua, eta *Narbate* I eta *Narbate* II Etulain eta beste batek aldatuak dira. Beraz, haran honetarako eta honetan kopiatuak izan dira.

Noiz egina da?¹¹ Noiz egina den ez dakigu, baina beharbada esan genezake 1819-1820 urteen inguruan izan dela aldatua, kontutan harturik kopiagile gaztearen eskua urte horietan agertzen dela, oker ez bagaude, Oieregiko parrokiako liburuetan.

II. *Narbate* II.

Nork egina ez dakigun arren, badakigu nork aldatua izan den euskal testu hau: Miguel Francisco de Etulainek, beraren idazkera edo eskua ageri delarik.

Bertitzaranan erabiltzeko izan ziren bilduak liburu honetako gaiak. Besteak beste, badago atal bat izen hau daramana: “Comemoraciones (sic) in Procesionib(u)s” (sic) eta latinez dagoena. Bertan aipatzen diren prozesioak honako hauek dira: Abutzuko Andra Mariarena, San Juan Bautista, San Andres, Santa Katalina eta Santa Leokadiarenak. Beraz, hasi Bertitz Jaureritik eta Oieregi, *Narbate* eta Legasan barrena herri honetako baseliza den Santa Leokadiaraino.

Pentsa dezakegu *Narbate* I aldatu zuten garaikoa dela *Narbate* II ere.

III. *Oieregi*.

Narbate I-en bezala, hemen ere bi kopiagile ditugu; baina ezin dugu esan haiek berak direnik. Beharbada beste bi dira. Esku zaharrenak, baliteke Etulain izatea, 3, 5 eta 6 atalak aldatu ditu; beste eskuak, 1, 2 eta 4 atalak.

Non erabiltzeko? Oieregin erabiltzeko, pentsatzen dugu.

Noiz aldatuak? Goian esan dugun bezala, XIX. mendeko lehen laurdenean. Aldaitzaile zaharrak XVIII. mendean egiten zen *r* egiten du beti; besteak berriz, behin bakarrik idazten *r* mota hori 1 eta 2. ataletan, eta XIX. mendean erabiltzen den *r* motarekin nahasten du 4. atalean.

GRAFIA ETA FONETIKA

Testuak noiz, non eta zein euskalkitan etab. izan diren idatziak jakiteko aproposenak direla uste ditugun zerak plazaratzen ditugu.

Grafia

v-/u-. *Narbate* I-en gehien-gehienetan *v-* idazten da hitz hasieran *u-*ren partez: “*utsic*” 5, 2; baina “*utsic*” 29, 2. *Narbate* II-n ez dago adibiderik, eta *Oieregi*-n beti *v-* ageri da: “*urzen*” 14, 1.

i-/y-. Ia beti *-y-* idazten da bokal artean, bi salbuespen bakarrik aurkitzen ditugula eta horiek *Narbate* I-en: “*Yaico*” 28 eta “*gueienetara*” 30, 2.

(11) Goian, 4. oharpenean, ipini dugun liburua kontutan hartzen dugula, esan behar dugu 1776. urtea baino lehenago ez dela izan egina.

ch/c. Beti "*Christo*", "*Christau*" etab.; baina bi aldiz "Jesu-Cristo" *Narbarte* I-en 138, 1; 150, 6. Eta behin "*Christoc*" 19, 3 eta beste behin "*Cristau*" 15, Oieregi-n.

qu/cu. Hiru aldiz aurkitu dugu *Narbarte* I-en "*qu*" grafia "*cu*"ren ordez: "*quasic*" 29, 2; 174-6; "*lembiciqua*" 37, 4.

t/tt. Noizean behin *tt* bikoitza ikusten da *Narbarte* I-en, bertan kopiagile zaharrak aldatu dituen orrialdeetan. Oieregi-n ere aurkitzen da. Hori gertatzen da bakarrik *i* bokalea daukanean ezkerretik: "*gaittu*" 87, 7, edo *tu* 'ditu' bezalakoetan: "*ezttuenac*" 88, 3.

ts/tz. Badakite denek digrama horiek erabiltzen.

Azentu marka. *Narbarte* I-eko kopiatzaile gazteak bost bat aldiz erabiltzen du azentu marka: "*-diō*" 108, 2; "*exâmiña*" 127, 4; etab.

Diersi marka. Aurreko paragrafuan aipatu dugun kopiatzaile berak hamabi bat aldiz diersi marka bezalako ipintzen du *i* bokalaren gainean: "*moduric*" 122, 3; "*güizonquã*" 122, 3; etab.

Marratxoa. Bost bat aldiz *Narbarte* I-eko esku zaharrak gioi edo marratxo baten bidez adierazten du bi silaba egin behar direla: "*Itzi-equin*" 225, 2; baina "*itziequin*" 225, 3. Hori, jakina, hitz neurtuzko ataletan gertatzen da.

Fonetika

au/-ava. Deklinabideko atzizkia erasteen, *au* diptongoa *-ava* egiten da: "*Christava*" 53, 6; "*gavaz*" 11, 2 *Narbarte* I eta II-n, ez delarik inolako adibiderik aurkitzen Oieregi-n.

Hiatoa. Gehienetan deuseztatzen de *e+a* aurkitzen direnean; baina gehienetan mantentzen da *o+a* bokalekin *Narbarte* I-en: "*leizia*" 1,2; "*oficiotacuac*" 21, baina "*misericordiazcoac*" 44, 4. Hori bera ikusten da beste testuetan ere.

Bokal armonia. Noizean behin gertatzen da *Narbarte* I-en: "*guciec*" 7; "*Eliceco*" 44, 5; "*aliqueco*" 138, 5. hori bera Oieregi-n: "*Elicera*" 1, izenburua.

ez+j-. *Narbarte* I-en ageri da "*Ezcauna*" 46, 6, baina "*Ez Jauna*" hurrengo orrialdean: 47, 1.

MORFOLOGIA

Deklinabideko zenbait gauza lehenbizi.

Destinatiboa. *Narbarte* I-en *-endako* da, behin bakarrik aurkitzen dugularik *-entzat* eta hori hitz neurtutan: "*Apecendaco*" 2, 1; "*hoquendaco*" 27; "*animarentzat*" 231, 1. Beste testuetan ez da ageri kasu hau.

Ergatibo plurala. Testu guztietan eta beti *-ak* da: "*Necazariac*" *Narbarte* I, 2, 1; "*becatuac*" *Narbarte* II, 8, 2; "*Aingueruac*" Oieregi, 2, 4.

Soziatiboa. Ageri den guztietan *-kin* da: "*podoriarequin*" 53, 3 *Narbarte* I-en; "*aran-tzequin*" Oieregi 3, 3.

Erakusleetan zer bait.

Ergatibo singulara. Ageri den guztietan *arc* da *Narbarte* I-en: *arc* 8, 2, *Narbarte* II-en ez dela ageri. Oieregi-n *arec* aurkitu dugu, baina hitz neurtuzkotan: *arec* 2, 3.

Inesiboa. *Narbarte* I-en *ontan* (eta *ontatic*, *ontara*, etab.) eta *ortan*, ez "*onetan*" eta "*orretan*", erabiltzen dira: *ontan* 17, 1; *ortan* 32, 2. *Narbarte* II-n *ontan* 4, 2 ageri da eta Oieregi-n "*orretan*", baina hitz neurtutan: "*orretan*" 14, 5.

Genitiboa. *Narbarte* I-n, beste testuetan adibide gutxi ageri dira ezer esateko, *aren*, *bere* eta *beren* ditugu. Gehienetan *aren* 'eius' da: 54, 2; 65, 9; etab.; noizean behin 'suus' delarik: 55, 2; 86, 3; etab. Ia beti *bere* 'suus' da: 78, 4; etab.; salbuespen bezala behin aurkitu dugularik 'eius' adierazteko: 67, 2. Azkenik, *beren* 'eorum' da: 22; etab.

Aditzaren arloan, geroaldia tajutzeko *-en* ageri da testu guztietan: *Narbar-te* II-n "emanen" 2, 1; *Oieregi*-n "erranen" 18, 4; *Narbar-te* I-en "izanen" 172, 1; etab.; baina behin bakarrik "izain" 172, 4.

LEXIKOA

Testuak zein euskalkitan dauden ezagutzeko esanguratsu izan litezkeen zenbait hitz hautatzen ditugu.

Narbar-te I-en ikusten ditugu *agitz* 98, 3; *aizin* 28; *andi* 143, 1; *anitz* 156, 1 eta *asko* (bakan-bakan) 30, 1; *atze* 193, 3; *azken* 69, 5 eta *ondar* 254, 1; *bedikatu* 145 eta *bedeikatu* 262; *bedizio* 156, 1; *biarri* 161, 3; *bida* 60, 3; *bigali* 119, 2; *deus* 101, 3; *erauki*: "Iñori falso testimonioric *erauqui* etzegogula" 102, 5; *erautsi* 211, 3; *ezkondu* 159, 3; *gibel* 'atze' 252, 2; *guaze* 208, 1; *guti* 22; *guzi* 22; *yayo* 'jaio' 250, 1; *ieusi* 'descendere' 66, 2; *itsaso* 210; *yuan* 'joan' 246; *korroto* 98, 1; *landara* 'gainera' 73, 2; *orai* 24, 1; *sandu* 69, 1; *txiki* 91, 3; *ugalde* 257, 1; *uskara* 24; *zulo* 225, 2.

Narbar-te II-n: *andi* 7, 2; *bedikatu* 9, 3; *guzi* 5, 1; *yayo* 'jaio' 1, 2; *landara* 'gainera' 5, 3; *sandu* 4, 1; *txiki* 7, 2.

Oieregi-n: *andi* 15, 2; *aurre* 17, 10; *aüts* 'cinis' 13, 6; *bedeikatu* 18, 3; *bigaldu* 17, 1 (*galdu*-rekin parekatzen); *guzi* 15, 3 eta *guzti* 17, 4; *yayo* 'jaio' 18, 3; *yuan* 'joan' 16, izenburu; *orai* 17, 5; *sandu* 14, 5.

SINTAXIA

Erlatibozkoak. Hiru testuetan *-n* atzikia ageri da gehien, eta *Oieregi*-n hori bakarrik aurkitu dugu. *Narbar-te* I-en ikusi dugu soilik *zeiñ/zeiñ -n/zeiñ bait*: "*ceñi* gaude obligaturic" 72, 5; "*ceñi* dagon obligaturic" 36; "*ceñi* baita Eliza" 72, 1. *Narbar-te* I eta II-n *bait* ikusten da: "Bigarrena (Persona), *baita* Semia" 56, 2 *Narbar-te* I-n; eta *Narbar-te* II-n: "bigarren Persona Divinoa, *baita* Semia" 1, 2.

Akusatibo/Genitiboa. Noizean behin, bakan-bakan, erabiltzen da genitiboa *Narbar-te* I-n: "hequen sendazeco" 4, 2; "onen, eta gaistoan yuzgazera" 69, 7. Beste bi testuetan behin bakarrik aurkitu dugu bakoitzean: *Narbar-te* II-n "onen, eta gaistoan yuzgazera" 2, 1; eta *Oieregi*-n "bere ardien deizera" 17, 1; baina "Baquiac escazera" 17, 1, bertso horretan bertan.

X-ekin Y. Egitura¹² hau behin aurkitu dugu *Narbar-te* I-n: "Purgatorioco Animen favoretan Pater nosterrequin Ave Maria" 219, 2.

GURE LANA

Narbar-te II eta *Oieregi*-ko testuetan orrialdeek daramaten zenbakia guk ezarria da. Hitz hasieran Y grafemak —y greko haundiak, nahi dugu esan— Y eta I adierazten dituelarik, guk Y transkribatu dugu bokal aurretik dagoenean: "Yayeco" *Narbar-te* I, 89, 3; baina I, kontsonante baten aurrean badago: "Idoloac" *Narbar-te* I, 88, 3. *Narbar-te* II eta *Oieregi*-n ere hori bera egiten dugu. Hitz hasieran V grafemak V eta U adierazten dituelarik, guk V eta U transkribatzen dugu: "Virgiña" 84, 4 eta "Üta" 'illa' 84, 9. Berdin *Narbar-te* II eta *Oieregi*-n.

Narbar-te I eta *Oieregi*-n bi testu —*Jesu Christo gure Jaunaren Pasio sandua* eta *Becatu mortalaren gaistoa, eta Graciaren ona*— errepikaturik daudelarik, guk *Narbar-te* I-ekoa hartzen dugu oinarritzat eta bestea ez dugu ematen. Baina orrialde beheko oharretan ipintzen ditugu *Oieregi*-n aurkitzen diren aldaerak. Ez ordea den-denak,

(12) Egitura honi buruz ik. J. A. Lakarra. "Bizkaiera Zaharra Euskalkien Artean", *ASJU*, XX-3 (1986), 639-681 (Ik. 648. or.). Orobat J. A. Mujikak Mitxelena-ren Omenaldirako prestatu lanean eskaini atala.

baizik eta fonetika eta morfologiarekin zer ikustekorik dutenak, eta baita ere hitzak loturik edo hautsirik daudela batean eta ez bestean, marratxo bat dagoela edo ez dagoela bigarrenan eta ez lehenbizikoan, eta holakoak. Ez ditugu kontutan hartzen maiuskula/minuskulak, bata *c* erabiltzen duela eta besteak *z*, edo alderantziz; ez eta ere puntuazio markak.

Erasten dugu *Doctrina christianaren explicacionea*-tik atera dugun hiztegi bat, eta horrekin batera atal horretako adizki guztiak ere ipintzen ditugu. Egiten dugu hau, alde batetik, atal hori delako *Narbarte* i-eko muina, egileak hitzaurrean esaten duenez: "Doctrina christiana, eta berze asco gauz on"; eta bestetik, erkatu ahal izateko beste doktrinekin, argitaratuak dauden eta argitaratzeko daudenekin.

Bukatzeko, eskerrak eman behar ditugu. Gure esker ona Narbarteko testuen berri eman zigun gure lagun Vidal Pérez de Villarreal-i; gure esker ona, baita ere, On Juan Izeta-ri, Oierregiko paperak erakutsi zizkigulako eta Parrokia artxibuko ateak zabaldu; azkenik, eta batez ere, gure esker ona Narbarte Sastreneako Eulalia, Natividad eta Elena Oteiza Oteiza ahizpei beren osaba Juan Bautista de Oteiza, Oierregiko parroku izan zenaren liburuak horren maitekiro gordetzen dituztelako eta guk lan hau egin ahal genezan utzi zizkigutelako.

LABURDURAK

a.=aditza, ad.=adberbioa, adj.=adjetiboa, at.=atzetik, d.=determinatzailea, i.=izena, ik.=ikus, io.=ize-nordaina, j.=juntagailua, p.=posposizioa.

I. NARBARTE I

†
Doctrina christiana,
eta berze asco gauz on Christavac salvazeco
yaquinbiartuenac.
Leitubiardenari
*Avisua*¹

Idurizayote² yendei libruac leizia [2] eta³ etan estudiazia, solamente Apecendaco eta Frailendaco eguina dela. Necazariac eta berze gañeraco yendiac, escola andiric eztutenc asquidutela, Doctrina baldinbadaquite, Garizuman pasazeco diña.

Por cierto, cein equivocaturic vicidiren. Bada ala nola Mercatari batec procurazendu icastia, enterazia, [3] eta diestro yartzia bere negocioetan eta tratoetan ibillibartuen erregletan eta videtan; berzenaz ezlizeque Mercatari habilla izanen.

Ala nola Abogadotaco pretendizenduenac estudiazentu cuidadoarequin, eta icastentu Leguiac, eta Leguien Drechoac, berzenaz ezlizeque Abogado, edo Juez habilla [4] izanen. Ala nola Soldado onac procurazendu icastia exercicioa, eta armetan diestro yartzia.

En fin ala nola Medicu habilla naiduenac izan estudiazentu eta icastentu Medicinaç ematentuen Erreglac, gure gorpuzac pasadetzauen eritasunac, hequen sendazeco cenbait belar generoac tuzten propiedadiac, virtutiac, eta erremedioac; ala nola gauz

(1) Eskuidatzian azpimarratua dago *Avisua* hitza.

(2) Hitz hasieran beti *Y*. idazten du, bai *I* eta bai *Y* adierazteko; beraz, *i* latinoa eta *y* grekoa berdin ageri dira hizki haundietan.

(3) Testuaren gainetik bazterrean hau irakurtzen dugu: "*Leitu biardenari Avisua*" (azpimarraturik). Liburu zabalduak daukagula, aurrean ditugun bi orrialdeetan banatzen da esaldi hori, titulu edo gaiaren laburpen bezala. Horixe egiten da azkeneko orrialderaino.

(4) Lehenbizi "hequen" ipini zuen.

otan gucietan [5] procurazendu diestro yarzia, berzenaz ezluque gauza zucenic eguiñen.

Guisartan berian Christau ona eta habilla izateco, ceruco vidian vtsic ez eguiteco, biartu Christavac icasi iñalian Christiandadiaren Leguiac eta erreglac; biardu hetan estudiantu, eta diestro yarri iñalian. Biardu icasi cer den Christau izatia nondic elduden [6] Christau izatia, cein diren Christaven Leguiac, cer premioac eta paguac aguinzentuzten cumplizentuztenendaco, eta cer castigoac, eta penac dauden paratuac hequin⁴ cumplizentuztenendaco.

Hotan gucietan, eta berze asco gauzetan, guero erranenden bezala, yarribiardu Christava naiduenac izan, diestro iñalian, salvazecotan. Berzenaz izanenda Christava solamente nombrian.

[7] Comparacione, gaude Christavac obligatuac gure Jaungoicoa maitazera gauza guciec baño gueyago; gaude obligatuac siñestazera yendey errevelation eguiac, eta gaude obligatuac esperazera emanendigula Ceruco Gloria. Bada nola maitatuodugu, ezpaldinbadaquigu nor den gure Jaungoicoa, ezpaldinbadugu [8] ezaguzen, ezpaldinbadaquigu cein⁵ ona den, cein⁶ ederra, cein⁷ sandua, eta cein⁸ amabilia den, alde gucietara beguiraturic?

Nola siñetsicotugu arc errevelatutuen eguiac, arc obratutuen obra milagrosoac gure onetan, ezpaldinbadaquigu cein⁹ diren egui oriec, eta obra andi oriec? Nola servizatuodugu gure Jaungoico [9] au, eta cer confianzarequin esperatuodugu aren baitan pagatuodigula ari eguitendiogun servizua, ematendigularic Ceruco Gloria; ezpaldinbadaquigu cer den Ceruco Gloria, eta cer ondasunac dauzquien an prestatuac guretaco?

Bada gauz oriec guciec eta berze anitz eracustendire [10] Escritura Sagratuan, eta Doctore Sanduac escriptutuzten⁷ Librutan. Orren medioz bada eztugu menospreciatubiar libru onac. Particularqui Escritura Sagratua, Sanduen viciac, eta Doctore Sanduac escriptutuzten libru admirabliac guri Christiandadiaren Erreligione sandua eracusteco, eta explicatzeco. Baicic lenago, estimatubiar⁸ tugu gure ondasunic [11] oberenaac⁶, eta valiosoenac bezala.

Onen provaraco, Santo Tomasec erratzen: gueyago estimazencituela S. Juan Chrisostomoren libru bazuéc, ecen eguinbalezate Parisco yabe. Bada denac necatudire, eta trabajatudire gavaz, eta egunaz guri Ceruco vidia eracustiatigac.

Cenbat gauz eder [12] ta admirabliac eztaude escriptuac San Pablo gloriosoaren Cartetan; Cantazembaititu Elizac Meza sanduan? Cenbat eztaude San Pedroc escriptucituenetan? Cenbat gauz admirabliac eta exelentiac ezituen escriptu Santo Tomasec? Cenbat ezituen eguin San Agustiñec? Een⁷ fin cenbat ezituzten escriptu S. Gregorioc, S. Geronimoc, S. Carlos [17] artugu⁸ Libru onac, particularqui guri Salvacioco vidia eracustendigutenac, eta declarazendigutenac, ori baita mundu ontan dugun gaucic biarren biarrena, negocioric principalen⁹ principa-lena. Bada gueren animaren salvacioa lograzenbadugu, badugu biardugun gucia; baña ori galzenbadugu denac galdutugula eguindezaquegu contu.

Bada mundu [18] gucico vrrriaren yabe mundu gucico cillarraren yabe, mundu gucico perlla eta diamante gucien yabe, eta enfin mundu gucico ondasun gucien yaun ta yabe eguitenbaguñeque ere, munduan diren pobrerice miserablenac guñequeela eguin-guenzaque contu, animaren salvacioa galzecotan. Ori arrazoyac berac ematendu eta artaz landara Ceruco [19] Juez Soberanoac declaraturic dauca erranzuenian modu ontan: Cer provechu izanendu guizonac mundu gucia beretaco irabaztenbaldinbadu, ondarrarian bere anima galzenbadu?

(5) Hitzaren bukaerako *-tu* ahaztu egin zaio, baino zazpi lerro beheitiago "escriptu" ikusten dugu.

(6) Hola dago: "*-aac*".

(7) Hola dio: "*Een fin*".

(8) Lau orrialde falta dira hemen, norbaitek bi orri eskuz erauzi dituelarik.

(9) Lehenbizi "principalena" idatzi du, eta gero "principalen".

Ori dugu bada dioden bezala eguitecoric precisoen precisoena, gueren animaren salvacioa irabaztia. Orren medioz bada, ez solamente [20] ezugu menospreciatu-biar libru admirabliac; ori eracustendigutenac, errandudan bezala bai eta ere billatubiartugu leitubiartugu, estudiatubiartugu, eta icasibiartugu, hetan eracustenzaizquigun eguiac, gauz admirabliac, eta ematenzaizquigun vide onac.

Eta ontatic eztago libre iñor ere Christava izan ezquero: ez [21] solamente Apezac, Frailiac, Monjac eta escola ona dutenac daude obligatuac ontara, bay eta berze gañeraco Christau genero guciec ere, edoceiñ oficiotacuac, edo estadotacuac izandaitecen, aberatsac pobriac, Nausi Echeco Andriac, hequen humiac, semiac, alabac, hequen nirabiac, mutillac, nescatuac, arzayac, ycazquiñac, yornaleroac satriac mandazayac, zapatillac, [22] arozac, zurguiñac, arguiñac necazariac, eta berze edoceiñ oficio edo estado dutenac; denac denac daude obligatuac estudiazera iñalian Christiandadeco gauzac; eguia da ez guciec berdiñ, baicic batzuec gueyago, berze bazuec gutiago, nolaco obligacioac, eta carguac tuzten; baña denac, beren posibilidadiaren conforme Jaungoicoac emandioten talentuen conforme daude obligatuac [23] icastera Christau on baten obligacioac. Denac, denac, diot berriz ere bai eta batere escolaric ez tutenac ere.

Beñipein erdara pasagarriqui daquitenac, eta escola medianoa dutenac ez tute escusaric; cergatic hoc badute icasteco conveniencia franco. Bada erdaraz arquizendire escriptuac libru admirabliac eta abasto Christiandadiaren Erreligione Sandua zaiñ [24] zaiñetic explicazendutenac. Nola diren, San Gregorio de Nisac componduzen Catecismo edo pregunta; San Carlos Borromeoc componduzuen; Belarminoc componduzuen; Bosuet cerizon Doctore batec componduzuen; eta berze aniz vtziric orai vsarara izulinaidugun au explicazenbaitu zaiñ zaiñetic Christau batec yaquinbiarduen sustancia gucia.

[25] Erdara pasagarriqui daquitenac bada; escola medianoa dutenac, eta conveniencia cerbatequin vicidirenac erosibezate libru admirable (sic *-bi-*) otatic bat siquiera; estimabezate ichian duten preñaric edo halajaric oberena bezaiñ ongui, edo obequiago: leibezate cuidado andiarequin, eta atencio andiarequin espacio andiarequin eta gusto andiarequin ez solamente beiñ, baicic bi aldiz, iru aldiz eta eun [26] aldiz. Eta ez solamente beren buruendaco leitubiardute, baita beren echeco familiendaco ere, endemas nausi echeco Andriac baldinbadire, denac icasidetzaten bacochari tocazenzaizquion obligacioac.

Persona genero hoc beñicpeiñ ez tute escusaric, dioden bezala, ez icasteco exemplo admirabliac, sanduac eta santac eguincituzten penitenciac, milagroac eta berze gañeraco obra andiac; bada ala dute [27] conveniencia. Solamente izandezaquete escusa cerbait uscaldunac, eta escolaric ez tutenac; cergatic uscaraz beñicpeiñ gauz on guti dago escripturic, eta daudenac ere ez aguiñ language garbiam. Baña hoquendaco ere bada erremedioa; bada erdara pasagarriqui daquitenac beñicpeiñ icasidetzaquete anitzgauza, endemas Nausi, Echeco Andriac baldinbadire, batian yuatendirelaric predicu onac aditzera baitire maiz eta abasto [28] particularqui Ciudadetan eta Erri andietan: Berzian, baldinbadute, edo iñondic ere logratu albadezaquete libru onic, manazendiotelarikan escola duenbati, edo beren Niraberen bati, edo beren humeren bati, ardezala alaco librua, eta leidezala espacioarequin eta cuidadoarequin familia gucien aiziñian: eta ori eguindezaquete anitz aldiz dembora charretan, eta Yaieco egunetan [29].

Eta utsic ez eguiteco, oberena izanenda galdezia Confesoriari edo Errico Parrocoari, elegidezan liburic oberena eta seguruen. Ontan solamente uscaldunac izandezaquete cerbait escusa; cergatic, errandudan bezala, uscaraz quasic batere eztago escripturic; eta dagona ere choll edo Provinciac, edo Franciac uscaran quasic aiñ diferente baitire [30] nola Frances, edo Erdara. Baña cer eguiñenda? Hoc ere izandetzquete icasteco asco arbitrio (sic *-briti-*).

Beñipeiñ beren Errico Parrocoac eguitenbattu Predicu onac eta maiz obligatua dagon bezala, estimabezate duten fortuna, eta Jaungoicoac eguitendioten mesedia eta favora; eztezatela ocasioric galdu; acudibezate gucietara, edo gueienetara, iñolaterre al-badezaquete. Baña beren [31] desgraciaz, Errian berian ezpaldinbadute icasteco conveniencia andiric, informabeitez, galdebezate noñdiren Predicari onac eta habillac, eta sustanciarequin gauza explicazendutenac; eta viduaz siquiera cenbait aldiz hequen ins-trucioniac aditzera; orrequiñ icasicotuzte anitz gauza. Enfin, iñala eguitenbaldinbadute dezaquetena, icasteco Jaungoicoac barcatucodiote berze [32] gauñeraco¹⁰ gucia.

Iduri baldinbazayote, lan andia dela ori, eta neque gogorra, pensabezate ongui, eta considerabezate cer irabaztera duacin ori ongui eguitiaz; eta cer galzera duacin ortan cuidadoa ez paraziaz. Bada ori ongui eguitiaz irabaciodute beren animaren salvacioa; baita munda ontan persona batec irabacidezauquen ondasunic andiena. Batec logradezaquen [33] fortunnic andiena. Alcanzadezaquen gradoric andiena.

Ortan cuidadoa paraziaz allegatubiardu batec Jaungoicoa bera icustera, eta gozazera. Logratubiartu egun ta seculaco ceruco Palacio eder hetan ondasun valiosoac, gustoac, eta placer andiac. Eta ortaz casoric ez eguitiaz berriz, ezta berzeric logratuco baicic dicha oriec, Gloriac eta ondasun oriec galduric [34] betico, betico nigarrac, miseriac, desdichac, penac, eta tormentu espantagarriac. Icusibeza, bada, icusi bacoachac cer convenizayon. Considerabeza ongui dembora dela.

Doctrina christianaren explicacionea.

[35] Galde eguitendut. Christava zara?

Erresp.¹ Bay Jauna Jaungoicoaren graciarequin.

G. Cer erranaidu christavac?

E. Christoren Guizona.

G. Cer entendizenduzu Christoren guizonagatic?

E. Christoren Fedia duen guizona, ceñ profesatubaizuen Bautismo [36] Sanduan, eta ceñ dagon obligaturic aren servizu sandura.

G. Ceinda Christavaren señailea?

E. Guruze sandua.

G. Cergatic?

E. Cergatic den christo crucificatuaren figura, ceñetan erredimituguenuen.

G. Cenbat modutara da Señale ori?

E. Bi modutara.

[37] G. Cein dire?

E. Ciñazea, eta santiguazea.

(G.). Cer gauza da ciñazea?

E. Escuñeco escuco biaz aundiarequin iru Guruze osoric eguitea, lembiciqua copetan bigarrena aguan; irugarrena bularretan, minzazengarelaric Jaungoico gure Jaunarequin.

G. Cergatic ciñazenzara copetan?

E. Jaungoicoac libragaitzan [38] pensamentu gaisto gucietatic.

G. Cergatic aguan?

E. Jaungoicoac libragaizan iz gaisto gucietatic.

G. Cergatic bularretan?

E. Jaungoicoac libragaizan obra, ta deseio gaisto gucietatic.

(10) Hola dago: "gauñeraco".

(1) *Errespondizen dut* izan daiteke.

- G. Cer gauza da santiguazea?
- [39] E. Escuñeco bi biaz ez Guruzeko oso bat eguita, copetatic bularretaraño, ezque-
rreco soñetic escuñecoraño deizendugularic Trintate Jaun Poderosoa.
- G. Noiz eguinbiardugu Guruzeko ori?
- E. Edoceñ tentacio, eta peligrotan, obra onenbat asteracuan, especialqui guazera
ezitian, [40] guazetic yaiquizian, echetic, aterazian, Elizan sarzian, yatian, ta edatian, eta
berze gañeraco obra on gucietan.
- G. Cergatic amberze aldiz?
- E. Cergatic dembora gucietan, eta lecu gucietan gueren etsayac perseguizengaituz-
ten.
- G. Cer etsayac dire oyec?
- E. Mundua Demonioa, [41] eta Araguaia.
- G. Eta Guruzec, badu virtuterico oyen contra?
- E. Bay Jauna.
- G. Nondic du Guruzec virtuteori?
- E. Cergatic artan venzituzituen Christoc bere eriozearequin.
- G. Guruzea adorazenduzunian, nola erratenduzu?
- E. Adorazen, eta bedecazenzaitut Christo cergatic [42] cere guruziaren medioz erre-
dimitucenuen mundua.
- G. Christavac usu arrazoyezcora allegatuezquero, cenbat gauza yaquin biartu?
- E. Lau Yauna.
- G. Ceindire?
- E. Lembicicua yaquitia cer siñesi biardugun. Bigarrena yaquitia cer escatubiardu-
gun. [43] Irugarrena Yaquitia cer obratubiarduen. Laugarrena Yaquitia cer errecibitu-
biarduen.
- G. Nola yaquiñendugu cer siñesibiardugun?
- E. Daquizquigularic Credo edo Artículo Fedezcuac.
- G. Nola yaquiñendugu cer escatubiardugun?
- E. Daquizquigularic Paternoster, [44] ta Ave Maria, eta berze gañeraco oracioac.
- G. Nola yaquiñendugu cer biardugun obratu?
- E. Daquizquigularic Jaungoicoaren Leguezco amar Mandamentu Sanduac, Eliceco
vorzac, eta Obra misericordiozcoac.
- G. Nola yaquiñendugu cer biardugun errecibitu?
- E. Daquizquigularic Eliceco [45] zazpi Sacramentu Sanduac.

Explicazendire Fedeco gauzac.

- G. Norc erranzuen Credo?
- E. Amavi Apostoluac.
- G. Certaco?
- E. Guri Fedia eracusteco.
- [46] G. Eta guc certaco erratendugu?
- E. Christavac dugun Fedia confesazeco.
- G. Cer gauza da Fedia?
- E. Icusigaveco gauza siñestazia.
- G. Iкуси cenuen Jesus jayocen?
- E. Ezcauna.
- G. Ilzen edo Ceruetara ygaten?
- [47] E. Ez Jauna.

(2) Irugarrena eta Yaquitia hitzen hasierako hizkia berdin-berdin dago idatzia. cf. *Leitubiarduenari Aviusa* izeneko atalean ipini dugun 2. oharpena.

- G. Siñestazenduzu?
 E. Bay Jauna.
 G. Cergatic?
 E. Cergatic Jaungoicoac ala errevelatucion Eliz Ama Sanduari, eta Elizama Sanduac guri ala eracustenbaitigu.
 G. Cer gauza dire Christavac bezala dauquizunac, eta siñestazentuenac?³
 (E.). Dauzquienac, eta siñestazenttuenac Elizama Sandu catolicoac.
 [48] G. Cer gauza dire oyec?
 E. Articulo Fedezcuac principalqui Credoan dauden bezala.
 G. Cer gauza dire Articulo Fedezcoac?
 E. Dire fediareen misterio principalenac.
 G. Certaco dire Articulo Fedezcuac?
 E. Emateco guri Jaungoico gure Jaunaren, eta Jesu Christo gure Erredemtoriaren [49] noticia distintoa.
 G. Nor da Jaungoicoa?
 E. Da gauza bat aiñ excelentia, eta aiñ admirabilia ecin erran, eta ecin pensadaite- quena; da Jaun bat infinitamente ona, Poderoso, Sabioa Justoa principio ta fiña gauza guciena onen premiazalia, eta gaistoen castigazalia [50].
 G. Trinitate santissima nor da?
 E. Da Jaungoico bera Aita, eta Semia, eta Espiritu Sandua, iru Persona distinto, eta Jaungoico bat eguiazcoa.
 G. Aita Jaungoico da?
 E. Bay Jauna.
 G. Semia Jaungoico da?
 E. Bay Jauna.
 [51] G. Espiritu Sandua Jaungoico da?
 E. Bay Jauna.
 G. Iru Jaungoico dire?
 E. Ez Jauna, baicir iru Persona distinto, eta Jaungoico bat egui eta Fedezcoa.
 G. Aita da Semia?
 E. Ez Jauna.
 G. Espiritu sandua da Aita edo Semia?
 [52] E. Ez Jauna.
 G. Cergatic?
 E. Cergatic Personac dire diferentiac delaric ere Jaungoico bat bacarra.
 G. Jaungoicoac cembat Naturaleza, cenbat Entendimentu, eta cenbat Vorondate tu?
 E. Naturaleza bat bacarra, Entendimentu bat bacarra, eta Vorondate bat [53] bacarra. †
 G. Nola da Jaungoicoa Guztiz Poderoso?
 E. Cergatic bere podoriarequin bacarric eguitenbaitu naiduen gucia.
 G. Nola da Criazalia⁵.
 E. Cergatic deusetatic eguincituen gauza guciac.
 G. Eta certaco eguinzuen Jaungoicoac Christava; dela guizonquia, dela [54] emacu- mia?

(3) Hola dio lehenbizi: *siñestazentuenac? Elizama Sandu catolicoac siñestazentuenac*. Gero, lerro artean hau sartu du: *Dauzquienac, eta siñestazenttuenac (Elizama Sandu catolicoac)*. Eta ahaztu zaio ipintzea *E. Errespondizendut*.

(4) "G."ren ondoan † bat ageri da. Maiz gertatzen da hori *Doctrina christiana* honetan "G."ren aldamene- an, eta hiru aldiz bakarrik "E."ren ondoan. Bestalde, erantzunaren bukaeran ere askotan gertatzen da hori be- ra, baina inoiz ere ez galderaren amaieran. Gure ustez, Menéndez de Lurca-k erantsi zituen galdera-erantzu- nak adierazten ditu gurutzeak.

(5) Galdera gakoa ez du ezarri.

E. Mundu ontan servizadezan aren Divina Magestadia, eta guero gozadezan, eta alabadezan secula gucian Ceruco Glorian. †

G. Nola da Salvazalia?

E. Cergatic gracia eman, eta becatuac barcacentuen.

[55] G. Nola da Glorificazalia?

E. Cergatic aren gracian perseverazenduenari ematendion Gloria.

G. Jaungoicoac badu gorpuzic guc bezala?

E. Jaungoico den partetic ez Jauna, cergatic den Espiritu purua, baña bay Guizon den partetic.

G. Iru Persona Divinoetatic [56] ceñ eguincen guizon?

E. Bigarrena, baita Semia.

G. Non eguincen guizon?

E. Ama virginaren sabelian.

G. Noren obraz?

E. Espiritu Sanduaren obraz, eta virtutez.

G. Nola izanduzen obra ori?

E. Espiritu Sanduac Ama virgifiaren entreñetaco [57] odol chorta batequin formatuzuen gorpuz bat, deusetatic criatuzuen anima bat; anima eta gorpuza elcarrequin vnituric artucituen Trintateco bigarren Personac bere gana, eta ala len Jaungoico cena guelditucen Jaungoico eta Gizon eguñic.

G. Aita eguincen Guizon?

E. Ez Jauna.

[58] G. Espiritu Sandua eguincen guizon?

E. Ez Jauna.

G. Bada nor?

E. Solamente Semia ceñiguizon eguinc daizo Jesuchristo.

G. bada gueroztic nor da Jesu Christo?

E. Da Jaungoicoaren Seme vicia ceñ eguincen Guizon [59] gu erredimiziagatic eta vicimoduaz exemplo ematiagatic.

G. Jesu Christo gure Jaunac cembat Naturaleza tu?

E. Bida; bata Jaungoico den partetic, eta berzia Guizon den partetic.

G. Cembat Entendimentu?

E. Bida; bata Jaungoico den partetic, eta berzia [60] Guizon den partetic;

G. Cembat Vorondate?

E. Bida; bata Jaungoico den partetic, eta berzia Guizon den partetic.

G. Cembat Memoria?

E. Bat bacarra; eta vra Guizon den partetic; cergatic Jaungoico den partetic eztu Memoriaric, [61] eta ez biarric ere gauza guciac oroizeco; cergatic Jaungoico den partetic gauza guciac dauzqui presente.

G. Eta cenbat Persona arquizendire Jesu Christoren baitan?

E. Persona bat bacarra; ta vra Jaungoico den partetic; baita Trintateco bigarren Persona [62] Divinoa.

G. Cergatic erratenda, Jesu Christo gure Jauna izancela concebitua Ama Virgifiaren sabelian Espiritu Sanduaren obraz, eta virtutez?

E. Cergatic ezen concebitua izan berze yendiac bezala, baicic milagro?

G. Eta yayocen berze yendiac bezala?

[63] E. Ez Jauna baicic milagro; bere Ama Santisimaren garbitasuna edo Virginidadia den gutiena galdu gabe, edo ciquindu gabe; Iguzquia sarzenden bezala vidrio batetic, edo cristal batetic, den gutiena vidrioa autsi gabe, edo manchatu gabe. †

G. Cer erranaidu Jesusec?

[64] E. Salvazalia.

- G. Certatic Salvatuguiñuen?
 E. Gure becatuetatic, eta Demonioaren cautiveriotic.
 G. Cer erranaidu Christoc?
 E. Ungitua .
 G. Certaz ungitua izanducen?
 E. Espiritu Sanduaren donez, eta graciaz.
 G. Iru Persona divinoetatic [65] cein ilzen?
 E. Semia Yauna.
 G. Nola daizo?
 E. Jesu Christo.
 G. Non ilzen?
 E. Guruzian.
 G. Noren gatic?
 E. Gu eta mundu gucien salvacia gatic.
 G. Eta aren gorpuza cer eguincen?
 E. Guruzian iru ordu pasatu eta ondoan orzizuten.
 [66] G. Aren anima cer eguincen?
 E. Yeusicen Limboetara an ceuden anima sanduen librazera.
 G. Eta gero cer eguincen Jesu Christo?
 E. Andic ill, ta irugarren egunian illen artetic erresucitatucen vicietara.
 G. Nola erresucitatucen [67] illen artetic vicietara?
 E. Yuntacencirelaric bere⁷ anima eta gorpuz gloriosoac elcarren gana ez beñere ber-
 rriz ilzeco.
 G. Eta mundu ontan cenbat demboraz egonducen Jesu Christo erresucitatu ta on-
 doan?
 E. Berroquei egunaz.
 G. Eta guero cer eguincen?
 E. Igancen Ceruetara.
 [68] G. Nola igancen Ceruetara.
 E. Bere virtute propioaz.
 G. Cer erranaidu: an dagola yarriric Aita Eternoaren escuñeco aldian?
 E. Jesu Christoc duela igual Gloria Ceruan Jaungoicotasunian nola Aitac eta Espiritu
 [69] Sanduac; eta Guizontasunian berze edoceiñ Sandu, eta Santac baño gueyago.
 G. Eta etorricoda berriz Jesu Christo?
 E. Bay Jauna.
 G. Noiz?
 E. Azquen Juicioco egunian.
 G. Certara?
 E. Onen eta gaistoen [70] yuzgazera.
 G. Eta orduan erresucitatu biardugu gucioc?
 E. Bay Jauna orai ttugun gorpuz eta animequin.
 G. Onei cer emanendio?
 E. Seculaco Gloria.
 G. Cergatic?
 E. Cergatic guardatubaicituzten aren Mandamentu sanduac.
 [71] G. Eta gaistoei cer emanendio?
 E. Seculaco Infernuco pena.

(6) Hitz hasieran beti *V* idazten du, bai *V* eta bai *U* adierazteko; beraz, *v* eta *u* berdin moldatzen ditu hizki haundietan. cf. 2. oharpena.

(7) Hemeretzigarren mendeko esku batek erantsia da *bere* hitza.

- G. Cergatic?
 E. Cergatic aren Mandamentu sanduac etzituzten guardatu.
 G. Cer erranaidu, Sanduen Comunioa?
 E. Christau Fiel bazuec gracian egon ezquero, badutela parte berzien [72] ondasun espiritualetan gorpuz baten mienbroac bezala, ceñi baita Eliza.
 G. Nor da Eliza?
 E. Da Christau Fiel gucien yunta, eta Congregacioa ceñen burua baita Aita Sandua.
 G. Nor da Aita Sandua?
 E. Da Erromaco Sumo Pontifice Christoren Vicarioa lurrian, ceñi [73] gaude obligaturic obedizera.
 G. Credoaz, edo Articuloaz landara siñestazenduzu berzeric?
 E. Bay Jauna, Escritura sagratuan dagon gucia, eta Jaungoicoac Eliz Ama sanduari errevelatudion gucia.

[74] Doctrinaren Bigarren partia.

- G. Norc erranzuen Aita guria?
 E. Jesu Christoc.
 G. Certaco?
 E. Guri otoiz eguiten eracusteco [75].
 G. Cer gauza da otoiz eguitia?
 E. Da Jaungoicoa gana biotza gorazia, eta mersediac escazia.
 G. Cenbat modutara da Oracioa?
 E. Bi modutara; bata deizenda Oracio mentala, eta berzia itzezco Oracioa, edo vocala.
 E. Cer gauza da Oracio [76] mentala?
 E. Da consideracioarequin biozaren barrenian, batere itzic erran gabe eguitenden Oracioa.
 G. Eta cer gauza da itzezco Oracioa?
 E. Mingañarequin eguitendiren otoizac.
 G. Nola eguinbiarda Oracioa, valioso izateco?
 E. Atencioarequin, humildadiarequin, confianzarequin, [77] eta firmequi, beñere aspertu gabe seguizendelaric. †
 G. Aita guria erratenduzunian norequin minzazenzara?
 E. Jaungoico gure Jaunarequin.
 G. Non dago Jaungoicoa?
 E. Lecu gucietan, particularqui Ceruan, eta, Aldareco Sacramentu Sanduan.
 [78] G. Ceñi da Oracioetatic oberena?
 E. Aitaguria.
 G. Cergatic?
 E. Cergatic erranzuen Jesuchristoc bere ago sanduaz Apostoluac escaturic.
 G. Cergatic gueyago?
 E. Cergatic baitauzqui zazpi peticio Caridade gucian fundatuac.
 [79] G. Ceñi da lenbicia?
 E. Santificabedi zure icena.
 G. Cer escazenduzu peticio ortan?
 E. Jaungoicoaren Icen sandua izandadiela ezagutua, eta honratua mundu gucian.
 G. Ceñi da bigarrena?
 E. Betor gu gana zure erreinua.
 G. Cer escazenduzu peticio [80] ortan?
 E. Erreinadezala Jaungoicoac emen gure animetan graciaz, eta guero emandezagula bere Gloria.

- G. Cein da irugarrena?
 E. Eguinbedi zure vorondatia, Ceruan bezala lurrian ere.
 G. Cer escazenduzu peticio ortan?
 E. Eguindezagula lurrian gauden hoc Jaungoicoaren vorondatia, Ceruan Bienaventuratuac eguitenduten bezala.
 G. Cein da laugarrena?
 E. Emandezaguzu egunorozco gueren oguia.
 [81] G. Cer escazenduzu peticio ortan?
 E. Emandezagula Jaungoicoac mantenimentu convenientia gorpuzarendaco, gracia-ren espirituala, eta animendaco Sacramentuac.
 G. Cein da vorzgarrena?
 E. Barcaizquiguzu guri gueren zorrac, guc barcazentiegun bezala gueren zordugunei.
 G. Cer escazenduzu peticio ortan?
 E. Barcadetzagula Jaungoicoac guri gueren becatuac, guc barcazentiegun bezala gu agrabiatu, edo gaizqui eguindigutenei.
 G. Cein da seigarrena?
 E. Ezgaitzatzula vtzi [82] tentacioan erorzera.
 G. Cer escazenduzu peticio ortan?
 E. Ezgaitzala Jaungoicoac vtzi ez erorzera, eta ez consentizera pensamentu, eta tentacio gaistoetan, ceñequin Demonioac procurazendu, gu becatuan erori aztia.
 G. Cein da zazpigarrena?
 E. Baicic libragaitzatzu gaizetic.
 G. Cer escazenduzu peticio ortan?
 E. Libragaitzala Jaungoicoac gaitz espirituale, eta temporale gucietatic.
 G. Cergatic erratenduzu lenbicitic, Aitaguria Ceruetan zaudena?
 [83] E. Jaungoicoa gana biotza gorazeco, eta mersediac escazeco humildade, eta confianzarequin.
 G. Cer erran naidu, Amen?
 E. Ala izandadiela.
 G. Cer Oracio errezazendiozu principalqui Ama Virgiñari?
 E. Ave Maria, eta Salvia.
 G. Norc erranzuen, Ave Maria?
 E. Aingueru San Gabrieleac salutazera etorricenian Ama Virgiñari.
 G. Norc erranzuen Salvia?
 E. Eliz Ama Sanduac dauca errecibitturic.
 G. Certaco?
 [84] E. Favoriac escazeco gure Señora Ama Virgiñari
 G. Ave Maria, edo Salvia erratenduzunian, norequin minzazenzara?
 E. Ama Virgiñarequin.
 G. Nor da Ama Virgiña?
 E. Da Señora bat virtutez betia, Jaungoicoaren Ama, eta Ceruan dagona.

(8) Erantzun hau ez dago ongi moldatua. Gure ustez, honela izan behar luke: ...*gracia espirituala, eta Sacramentuac animendaco*. Zer esan nahi du honek? Guk ikusi dugun liburua ez dela itzultzaileak idatzi zue-na, baizik eta haren kopia bat, beste batek edo batzuek —ez dugu ahaztu behar bi eskuk zertu dutela eskuiz-kribua— egina?

Utergako Kristau Ikasbideak honela esaten du: *eta gracia espiritualea sacramentuequi animendaco*, eta Damaso Legazek honela: *eta animarenzat gracia ta Sacramentuac*.

Cf. F. Ondarra, "Catecismo del siglo xviii en vascuence de Urtega (Valdizarbe)" *FLV* 35-36 (1980), 173-221 (Ik. 217. or.); *Cristauaren Itasbidea*, Aita Gaspar Astetec eguina, ... Dre. D. José Oliver eta Hurtado, Iruñeco Obispo choy Arguiaren aguintuz, ... Iruñan: J. Lordaren Moldizteguien. 1880. (Ik. 21. or.).

(9) Hola dio "zordugunei", "zordigutenei" esan beharrean.

- G. Eta Aldarian dagona nor da?
 E. Aren imagiña, edo semejanza bat.
 G. Certaco dago an?
 E. Ura icusi, eta Ceruan dagonaz oroittugaitecen, [85] eta cergatic den aren imagiña, eguidezogun erreverencia.
 M. ¹⁰ Bada orobat eguinbiarda berze Sanduen imagiñequin ere.
 G. Eguinbiardugu otoiz Aingueruei, eta Sanduei ere?
 E. Bay Jauna, gueren bitartecoei bezala.
 G. Cer gauza dire Aingueruac?
 E. Dire espiritu bienaventuratu bazuec, Ceruan Jaungoicoaz gozazen daudenac.
 G. Certaco criatucittuen Jaungoicoac?
 E. Eternidade gucian Jaungoicoa [86] alabazeco, eta bedecazeco.
 G. Certaco gueyago?
 E. Aren Ministroac bezala Eliza governazeco, eta yendiac guardazeco.
 G. Gueroztic baduzu zuc Aingeru Guardiacoa?
 E. Bay Jauna, eta Christau bacoachac badu beria.
 M. Bada iduquiyozu devocio andia, eta encomendazaita ari egunoro.

Irugarren Partia: Cer obratu biardun.

- G. Cein da Jaungoicoaren [87] Leguezco lembicico Mandamentu Sandua?
 E. Gure Jaungoicoa onetsi, eta maitadezagula gauza guciac baño gueyago.
 G. Norc maitazendu Jaungoicoa?
 E. Aren Mandamentu Sanduac guardatzenttuenac.
 G. Cer da Jaungoicoa onetsizia gauza guciac baño gueyago?
 E. Nayago lenago gauza guciac galdu Jaungoicoa ofendittu baño.
 G. Certara gueyago obligazengaittu Mandamentu onec?
 E. Jaungoicoa bacarric adorazera animaren, eta gorpuzaren [88] erreverencia andia-requin, siñestazen, eta esperazendugularic aren baitan Fede viciarequin.
 G. Norc eguitendu becatu Mandamentu onen contra?
 E. Idoloac, edo Jaungoico falsoac adorazenttuenac, eta ayen baitan siñestazenduenac: Fediareen contra cerbait siñestazenduenac: Fedeco Misterioren batian duda parazenduenac: Fedeco Misterioac, beinzat precisoenac bere faltaz ongui eztaquizquienac: Acto Fedezcuac, Esperanzacuac, eta Caridadezcuac bere dembora yaquiñetan eguiten eztuenac: Jaungoicoaren baitan confianzaric [89] eztuenac; eta Sacramentu Sanduren bat biarden disposicioric gabe errecibizenduenac.
 G. Noiz eguinbiardire Acto Fedezcuac, Esperanzazcoac ¹¹, eta Caridadezcuac?
 E. Siquiera Yayeco egunetan.
 G. Eta nola eguitendire Acto Fedezcuac, Esperanzazcuac, eta Caridadezcuac?
 E. Devociozco Libru onetan eracustenda nola eguinbiardiren. Baña berzeric eztaquienac, cumplittucodu, atencioarequin, espacioarequin, eta devocioarequin erratenbattu Credo, eta Jesu Christo [90] nere Jauna. †
 G. Norc gueyago eguitendu becatu Mandamentu onen contra?
 E. Aguerocetan siñestazenduenac, eta echiceriaz, edo gauza supersticiosoaz valiazendenac.
 G. Cein da bigarrena?
 E. Juramenturic vanoan eguiñ eztezagula.
 G. Norc eguitendu Juramentu vanoan?
 E. Juramentu eguitenduenac eguia gabe, iusticia gabe, eta necesidaderic gabe.

(10) "Maistru" edo "Maisu" nahi du adierazi, cf. 86. eta 176. or.ak.

(11) Lehenbizi *Esperanzaz*; gero lerro artean *coac* erantsi.

- G. Noiz eguitenda juramentua eguia gabe?
- E. Batec daquielaric, gauza [91] bat guezurra dela, edo orobat dudan dagolaric, gauz vra siñestarazteco juramentua eguitenduenian.
- G. Eta cer becatu eguitendu alacuac?
- E. Eguittendu becatu mortala, gauza chiquiaren gañian eguitenbadu ere.
- G. Noiz eguitenda juramentu iusticiaric gabe?
- E. Norbaitec juramentu eguitenduenian gaizquiren bat eguinbiarduela.
- G. Eta cer becatu eguitendu alacuac?
- E. Gauza gravia baldinbada eguin gogo duena, eguiñendu becatu mortala; baña gauza levia [92] baldinbada, solamente eguiñendu becatu venialia.
- G. Noiz eguitenda juramentua necesidaderic gabe?
- E. Motivo andiric gabe, eta premia andiric gabe juramentua eguitendenian.
- G. Eta cer becatu da ori?
- E. Berze gañeracuan eguiarequin, eta iusticiarequin eguiten baldinbada, solamente izanenda becatu venialia.
- G. Eta juramentu, edo voto, edo promesa eguitenduenac, obra onen bat eguinbiarduela, dago cumplizera obligatua?
- E. Bay Jauna, becatu mortalaren azpian, aguinduduen [93] gauz vra gauza grabia baldinbada.
- G. Eta manazenda berzeric Mandamentu ontan?
- E. Bay Jauna; manazenda, eztaitecela bota blasfemiac.
- G. Cer da blasfemiac botazia?
- E. Burlazco, edo menospreciozco solas gaistoren bazuec erratia Jaungoicoaren contra, edo Ama Virgñaren contra, edo berze Sandu, edo Santaren baten contra.
- G. Eta cer becatu da ori?
- E. Becatu mortala. †
- G. Cer erremedio da juramenturic vanoan ez eguiteco?
- [94] E. Acostumbratu erratera ez, edo bai Jesu Christo gure Jaunac eracustendigun bezala.
- G. Ceñ da irugarrena?
- E. Yayac, eta Igandiac¹² osoqui guardadetzagula.
- G. Norc guardazenttu Yayac, eta Igandiac?
- E. Meza osoa enzutenduenac, eta hetan trabajazen eztenac necesidaderic gabe.
- G. Eta cer becatu eguitendu Yayetan necesidaderic gabe trabajazendenac?
- E. Bi ordutara allegazembaldinbada, becatu mortala, baña andic beiti aguiz comun solamente izanenda becatu veniala. †
- [95] G. Cein da laugarrena?
- E. Gueren Guratsoac, eta zarragocoac ongui honratu, eta errespetadetzagula.
- G. Norc honrazenttu Guratsoac?
- E. Obedizenttuenac, erreverenzienttuenac, eta socorizenttuenac.
- G. Ceñec eguitendute becatu mortala obligacio hoquen contra?
- E. Gauza gravian, edo inportaciozcoan beren Guratsoei obedizen eztioten humiac; necesidadian, edo biarran arquizendirenian, dezaqueten moduan socorrizen eztzutzenac; hequendaco gaizqui minzazendirenac, [96] edo burla, edo menosprecio cerbait eguitendienac; hequi Yozera, edo escua alchazera atrevizendirenac; eta hequi atencioric ecarri gabe beren guisa ezconzendirenac.
- G. Eta humiaz landara ezta berze norbait comprendizen Mandamentu ontan?
- E. Bay Jauna, guisa berian daude comprendituric cer obligacioac ttutzen, eta nola portatubiarduten Nirabiac beren Nausi, Echeco Andreequin; Superioriac, edo Cargudunac beren cargura dauzquitenequin; eta Guratsoac beren humiequin.

(12) Irakurri 2. oharpenean esan dena. Hemen "Yayac, eta Ygandiac" dugu, biak Y- dutela hasieran.

- G. Cer obligacioac ttuzte Guratsoac beren humequin?
 E. Beiñicpeñ mantenatubiar ttuzte; [97] guero eracutsibiar die doctriña ona: erreprenditubiar ttuzte, eta castigatubiar ttuzte mercedutenian: emanbiar die exemplo ona, eta beren demboran correspondizen zayen estadoa. †
- G. Nor gueyago entendizendire Aita, eta Ama gatic?
 E. Gueyacoac adñian, dignidadian, eta governuan.
- G. Ceñ da vorzgarrena?
 E. Iñor ill eztezagula.
- G. Cer manazenda Mandamentu ortan?
 E. Ez iñori gaizquiric eguitia; ez itzez, ez obraz, eta ez deseyoz.
- G. Eta norc eguitendu becatu [98] mortala Mandamentu onen contra?
 E. Ilzia, edo berze gaitz andiren bat bere buruari, edo lagun progimoari deseazendionac: odioa, edo corrotoa iduquizendionac: norbait ilzenduac; edo ez illic ere, norbaiti colpe charren bat ematendionac: bere buruari osasuna, eta juicioa galzeco moduan cerbait yaten, edo edatenduac: bere vicia peligroan parazenduac, edo bere burua ilzenduac; eta maldicioac, eta otoiz gaistoac botazenttuenac.
- G. Cer becatu da otoiz gaistoac botazia?
 E. Aguitz comun becatu mortala; cergatic deseayenzayo gaitza lagun progimoari; eta etzayo iñori [99] gaitzic deseayatubiar.
- G. Eta maldicio sollac botazia, iñori gaitzic deseayatu gabe, cer becatu da?
 E. Aguitz comun solamente da becatu veniala; baña ala ere ez tire botabiar; cergatic beti dire Jaungoicoaren ofensac; eta cenbait aldiz izandaitezque becatu mortalac.
- G. Noiz izanendire becatu mortalac?
 E. Botazenttuztenian Guratsoac, Nausi Echecho Andriac, edo berze cenbait Cargudunac beren familiaren aiziñian; cergatic egemplo ona emanbiarrian, ematenbaitiote gaistoa. †
- G. Ceñ da seigarrena?
 [100] E. Luxuriazco becatu eguiñ eztezagula.
- G. Cer manazenda Mandamentu ortan?
 E. Izangaitecela garbiac, eta castoac izetan, obretan, eta pensamentuetan.
- G. Norc eguitendu becatu mortala Mandamentu onen contra?
 E. Gusto arzendutenac, eta consentizendutenac pensamentu desonestoetan; naiz ez obrazera allegatu; nolanai erratentuztenac itz arroac, eta desonestoac: cantazenttuztenac, edo gustoarequin cantazen adizenttuztenac cantu gaistoac, eta desonestoac: [101] eta obraz eguitentuztenac accione gaistoac, eta desonestoac, edo obrazia deseazendutenac. †
- G. Ceñ da zazpigarrena?
 E. Iñori deus ebatsi eztezagula.
- G. Cer manazenda Mandamentu ortan?
 E. Ez quenzia, ez iduquizia, eta ez nai izatia berzeren gauzaric yabiaren vorondatiaren contra.
- G. Eta norc eguitendu becatu mortala Mandamentu onen contra?
 E. Edoceñ guisaz lagun proximoari bere [102] ondasunetan perjuicio gravia eguitendionac.
- G. Eta cer obligacio du alacuac?
 E. Du obligacio gravia becatu mortalaren azpian errestitucioa eguitemo lenbait len, edo alduen moduric obrenian eguinduen dañua erremediazeco. †
- G. Cein da zorzarrena?
 E. Iñori falso testimonioric erauqui eztezagula, eta ez gueyago guezurric erran.
- G. Cer manazenda Mandamentu ortan?
 E. Ez juicio gaistoric eguitia fundamenturic gabe, [103] edo motivoric asqui izan gabe progimoaren contra, ez erratia, eta ez adizia aren faltac.

G. Norc austen du Mandamentu ori?

E. Arrazoyaren contra yuzgazenduenac, fama quenzenduenac, secretoa aguerzendenac, eta guezurra erratenduenac.

G. Eta bere lagun progimoari honra, edo creditua quenzendionac, cer obligacio du?

E. Du obligacio becatu mortalaren azpian honra, edo creditua izulzeco alduen moduric obrenian. †

[104] G. Cer devecazenda bederazigarren, eta amargarren Mandamentuetan?

E. Desonestidadiaren, eta haciendaren deseyo desordenatuac.

Eliz Ama Sanduaren Mandamentuac dire vorz.

Lembicicoa, Yay, eta Igande gucietan Meza bat osoa enzutia.

Bigarrena, vrtian bein bada ere confesazia; edo lenago eriozeco peligroric baldinbadu, edo [105] comecatu biarbaldinbadu.

Irugarrena, Bazco Garizumecotan comecazia.

Laugarrena, Eliz Ama Sanduac manazenduenian baruzia.

Vorzgarrena, Amarren, Primiciac oso, eta lealqui Elizari eguitia.

G. Certaco dire Mandamentu hoc?

E. Obequi guardazeco Jaungoicoarenac.

G. Cer gauza da Meza? 184¹³.

G. Nor dago obligaturic Yayetan Meza enzutera?

[106] E. Juiciora, eta capacidadera allegatudiren guciac.

G. Eta nola enzun biarda Meza Sandua?

E. Atencioarequin, eta devocioarequin, cerbait gauz on considerazendelariac, edo erreazendelariac.

G. Eta motivo iustoric gabe Meza vts eguitenduenac, edo galzeco peligroan yarenduenac, edo bere faltaz atencioric gabe, edo devocioric gabe Mezaco denbora andian egotendenac, cer becatu eguittendu?

E. Eguittendu becatu mortala.

G. Nor dago obligaturic vrtian bein gutiena confesazera?

[107] E. Juiciora, eta capacidadera allegazendirenac.

G. Eta vrtian bein siquiera confesa, comecatu gabe gueldizendirenac, cer becatu eguittendute?

E. Becatu mortala.

G. Eta gaizqui confesazendirenac, eta comecazendirenac, cumplizendute Mandamentu onequin?

E. Ez Jauna; baicic lenago eguittentutzte berri berritic bi becatu mortale icigarriac.

G. Eta nor dago obligaturic baruzera?

E. Oguei ta bat vrte cumplittutzten guciac; [108] ezpaldinbadute neque gogorric, edo eritasunic, edo berze motivo iustoren bat.

G. Eta noiz artio seguitendio¹⁴ obligacio orrec? Cenbat vrtetaraño?

E. Ezta adian señalaturic: nolaco osasuna edo disposicioa duen batec; eta obligatua dagon, edo eztagon, erranbiardute ongui consideraturic Medicuac edo Barberac, edo Confesoriac.

G. Nola barutubiarda?

E. Sobre escrupulotan ibilli gabe, ongui cumplitu naiduenac, asqui du conformacia conciencia [109] onetaco personequin; eta hec nola baruzendiren, ala barutubedi; eta dificultaderen bat baldinbadu, comunicabeza confesore on batequin.

(13) Ahaztu zaio ipintzen *G. Cer gauza da Meza?* eta galdera honi dagokion erantzuna. Horregatik, gero erantsia da galdera; eta erantzuna berriz 184. orrialdean ipini du, galdera errepikatzen duela hor.

(14) Azentu marka darama: "-diō".

E. Eta batere motivo iusturic gabe, barutu gabe, gueldizendirenac, cer becatu eguitendute?

E. Becatu mortala.

G. Yandaiteque araguaia baru egunian, edo vigilia egunian?

E. Solamente yandaiteque Bula denian, edo porsiacaso Bularic ezpaldinbada, necesidade [110] andia, edo motivo iustoa denian; eta dudaric baldinbada, asqui da Confesoriari galdezia: solamente eztaiteque otordu batian yan araguaia, eta arraiñ gauza; eta batec cenbat aldiz yatenduen, amberze aldiz eguiñendu becatu mortala.?

**Obra Misericordiosoac,
dire amalau, zazpi espiritualac, eta zazpi corporalac.
Espiritualac dire hoc.**

Lembizicua, eztaquienari [111] eracustea. Bigarrena, biardenari conseju ona ematea. Irugarrena, gaizqui eguitenduenari corregizea. Laugarrena, injuriec barcazea. Borzgarrena, triste dagona consolazea. Seygarrena, lagun proximoaren faltac, eta flaquezac pacienciarequin sofrizia. Zazpigarrena, illen eta vicien gatic Jaungoicoari otoiz eguitia.

Zazpi corporalac dire hoc.

Lembicoa, eriac visitazia [112]. Bigarrena, gosiac dagonari yatera ematia. Irugarrena, egarriac dagonari edatera ematia. laugarrena, cautivoac errescatazia. Vortzgarrena, bilusiac veztizia. Seygarrena, pobre, eta peregrinoei ostatua ematia. Zazpigarrena, illac enterrazia.

G. Cergatic deyzendire misericordiosoac?

E. Cergatic eztiren zor iustiziaz.

G. Noiz obligazendute becatuaren [113] azpian?

E. Guizon discretoac iuzgazentuzten necesidade gravetan.

G. Eta obra misericordiozco hoc, eta berze cenbait obra on ala devociozcoac, nola obligaciozcoac obraziarequin Christau batec cer logratuodu?

E. Jaungoicoaren gracion baldinbadago beñicpeñ, aumentatucozayo gracia; eta guero Cerura yuatendenian, nolaco gracia izanduzuen mundu¹⁵ ontan, ala emanenzayo [114] an Gloria. Artaz landara obra on hequin pagazentu, eta purgazentu bere becatuac; eta yarzenda disposicioan gure Jaungoicoa ganic lograzeco ondasun andiac ala animarendaco nola gorpuzarendaco, gonvenibaldinbazaizquio.

G. Cergatic erratenduzu Jaungoicoaren gracion baldinbadago?

E. Cergatic becatu mortalian dagolaric, batec eguitentuen [115] obra onac, eguia da eztire choll galduac; beti baliodute cerbait; baña eztire gauza ez Ceruco Gloria irabazteco, eta ez becatuen zorrac pagazeco. †

**Laugarren partia.
Cer errecibitubarden.**

G. Eliz Ama sanduaren Sacramentuac cenbat dire?

E. Zazpi.

[116] G. Ceñ dire?

E. Eliz Ama sanduaren sacramentuac dire zazpi. Lembicoa, Bautismoa. Bigarrena, Confirmacioa. Irugarrena Confesio, laugarrena comecazia. Vortzgarrena, Oliadura, Seygarrena Ordena. Zazpigarrena, Matrimonioa.

(15) Egia esan, *izanduzuenmundu* dago, dena batean, *izanduzuen*- lerro bukaeran eta *mundu* hurrengo lerroaren hasieran daudelarik.

G. Cer gauza dire Sacramentuac?

E. Dire señaie manifesto bazuec Christo gure [117] Jaunac eguincituenac, guri hequen medioz emateco bere gracia, eta virtutiac.

G. Cer gauza da gracia?

E. Da izate Divino bat¹⁶ ceñen medioz eguitengara Jaungoicoaren hume eta Ceruco heredero.

G. Eta gracia ontaz landara eztire berze cenbait gracia genero?

E. Beñicpeñ au da Christau batec preciso biarduen Gracia principalala salvazeco [118] disposicioan egoteco; au da, ona eta iustoa, izateco. Baña ontaz landara badire berze cenbait gracia genero.

G. Cer gracia genero dire hoc?

E. Hoc dire Jaungoicoac aniz aldiz ematentigun lagunzac, arguitasunac, edo avisuac obra onen bat eguiteco, estimatubiarbaytugu aniz; cergatic hoc gabe ezguenuque gauz [119] onic eguiñen.

G. Noiz eta nola ematentu, eta bigalzentu Jaungoicoac lagunza hoc, arguitasun hoc, eta avisu hoc?

E. Asco ocasioz, eta asco aldetara. Bazuetan Predicu onac nombait eguitendirenian; berce bazuetan; norbaytec exemplo on bat ematendigunian; berze bazuetan nor-bait derrepente ilcendenian, edo nonbait desgraciaren bat edo escarmenturen bat guerta-zendenian. †

[120] G. Cer virtute ematendute Sacramentuac Graciarequin batian?

E. Principalqui iru, theologalac, eta divinoac.

G. Ceñ dire?

E. Fedia, Esperanza eta Caridadia.

G. Cer gauza da fedia?

E. Icusi gabeco gauza siñestacia, cergatic Jaungoicoac errevelatuduen.

G. Cer gauza da Esperanza?

E. Esperacia Ceruco Gloria [121] Jaungoicoaren gracia, eta gueren obra onac direla medio.

G. Cer gauza da Caridadia?

E. Maitazia Jaungoicoa gauza guciac baño gueyago, eta gueren lagun proximoac geuren¹⁷ buruac bezala izaten garelaric hequin guc naiguenuquen bezala hec izatia gu-requin.

G. Certaco da Bautismoco Sacramentua?

E. Becatu originala eta [122] berze edoceñ batayazendenaren baitan arquizendena quenzeco.

G. Nori tocazenzayo batayazia?

E. Daytequenian solamente tocacenzayo Sacerdotiari; baña Sacerdotez moduric¹⁸ extenian, eta necesidade orduan, edoceñec batayadezaque, dela guizonquia, dela emacumia, juicioa, eta capacidadia izan ezquero.

G. Eta nola batayatubiarða?

[123] E. Asqui da aurrari¹⁹ vr garbi pisca bat botazia; eta botazeracuan itz hoc erra-tia: Nic batayazenzaytut Aitaren, eta Semiaren, eta Espiritu Sanduaren icenian. Amen. †

G. Cer gauza da Becatu originala?

(16) Lehenbizi "Divinoat" idatzi du. Gero, ez dakigu *Divinobat* ala *Divino bat* irakurri behar den.

(17) Hiru hitz lehenago "gueren" ikusten dugu eta orain "geuren".

(18) Dieresi antzeko marka -i- gainean. Berdin beste hitz hauetan: "guizonquia" 122, 3; "emacumia" 122, 3; "juicioa" 122, 3; "biar" 122, 4; "icenian" 123, 1; "Confesiotic" 129, 2; "tuguntan" 146, 3; "baldin" 146, 3; "diogula" 146, 3; "obligatoric" 147, 1; "paldm" 147, 3.

(19) Lehenbizi honela: "Asqui da vr garbi pisca bat aurrari botatzia"; gero, beste tinta batez baliaturik, aurrari tokiz aldatu eta "Asqui da aurrari vr..." egin du.

E. Da becatu vra, ceñequin gucioc yayozengara heredaturic gueren, lenbizico Aita eta Amen ganic.

G. Certaco da Confirmacioco Sacramentua?

[124] E. Firmiogo, eta seguroago yarrigaitecen, Batayoan errecibitu guenuen Fedian.

G. Nola errecibitubiarda Confirmacioco Sacramentua?

E. Estado graciazcoan dagolaric.

G. Eta estado graciazcoan egon gabe errecibizenduenac cer becatu eguitendu?

E. Persona larria izan ezquero, becatu mortala.

G. Eta nola yarricoda estado [125] graciazcoan?

E. Confesio on bat eguitiarequin.²⁰ †

G. Certaco da Confesioco Sacramentua?

E. Batayatu ezquero eguitendiren becatu gucien barcazeco.

G. Cer becatu dire oriec?

E. Mortalac, eta venialac [126] ere bay.

G. Cer gauza da becatu mortala?

E. Da erratia, eguitia, pensazia edo deseacia gauza graveren bat Jaungoicoaren Le-guiaren contra.

G. Cergatic deizen da mortala?

E. Cergatic ilcenbaytu eguitenduenaren anima.

G. Cenbat parte dauzqui Confesioac becatu mortala [127] barcazeco?

E. Vorz.

E. Ceñ dire?

E. Lenbicicua, concienciaren exâmiña²¹; bigarrena Doloria; irugarrena Propositoa; Laugarrena Confesioa; vorzgarrena Satisfacioa.

G. Cer gauza da concienciaren exâmiña?

E. Bere becatuac memoriara ecarcia.

G. Nondic ecarricotu?

E. Jaungoicoaren leguezco [128] amar Mandamentu Sanduetatic, Elizeco vorzetatic, eta bere Estadoaren obligacioetic.

G. Cenbat denbora artubiardu conciencia exâmiñazeco?

E. Ezta denbora elegituric nolaco denbora duen Confesaturic; nolaco cargoac, eta obligacioac tuen, eta nolaco becatuac tuen.

G. Eta batec bere conciencia [129] ongui errepasazeco, cer diligenciac eguinbiartu?

E. Lembicoric escatubiardio gure Jaungoicoari lagunza, eta arguitasuna, aren contra eguintuen ofensac ezaguzeco Ama Virgina²² bitarteco paraturic. Eta guero paratu-biardu cuidado andia Mandamentu guciac ongui errepasazeco; eta ondarreco Confesiotic asi eta dagon orduraño, ona izanbaldinbada, atera-biardu contua iñalian cenbat [130] becatu eguintuen, guti gora bera, eta cer generotacuac diren beinzat mortalac. †

G. Cer gauza da Doloria?

E. Arzia biozeco Damu, eta urriqumentu sobrenatural bat gure Jaungoicoa ofendituaz.

G. Cenbat modutara da?

E. Bietara.

G. Ceñ dire?

(20) Erantzun honen ondotik honako galde-erantzun hauek daude ezabaturik: *G. Certaco da Confirmacioco Sacramentua? / E. Confirmazeco, eta fortalicizeco (sic- li-) Batayoan errecibituguen (sic eta ez "guenuen") Fedia.*

(21) Azentu marka darama "exâmiñazeco" hitzak. Holaxe ageri da hurrengo paragrafoan ere; eta "exâmiñazeco" hurrengo orrialdean, bigarren paragrafoan.

(22) Lerro artean erantsia eta 18. oharparean aipatu dugun tintaz baliaturik: *Ama Virgina bitarteco paraturic.*

E. Atricioa eta Contricioa.

G. Cer gauza da Contricioa?

E. Arzia biozeco damu eta [131] vrriquimentu sobrenatural bat gure Jaungoicoa ofendituaz, cergatic den Jaun bat aih on; proposito firme batequin ez secular becuric eguiteco: eguintuenac confesazeco eta Confesoriac ematendion penitencia cumplizeco.

G. Cér gauza da Atricioa?

E. Arzia damu eta vrriquimentu sobrenatural bat gure Jaungoicoa ofendituaz cergatic gueren becatuac [132] direla medio galdubaytugu Cerua, eta mercei baitugu Inferna; proposito firme batequin ez secular berriz becuric eguiteco eguitentuenac confesazeco, eta Confesoriac ematendion penitencia cumplizeco.

G. Ceñ da oberena, Atricioa edo Contricioa?

E. Contricioa?²³

G. Cergatic?

E. Cergatic contricioac berac bacarric barcadetzaque [133] becatuac Confesioric gabe, Confesaseco²⁴ moduric eztenian, baña Atricioac bacarric ez confesatu gabe.

G. Cer gauza da Propositoa?

E. Arzia erresolucio firme bat ez secular berriz becuric eguiteco.

G. Cer gauza de Confesioa?

E. Confesoreari bere becatuac osoqui erratia; ciertoac, ciertoac bezala; dudosoac, dudoso bezala; mortalac, mortalac bezala [134], venialiac venialac bezala; conciençian dauzquien bezala, ez gueyago eta ez gutiago.

G. Eta batec lotsaz vztenbatu cenbait becatu mortale confesazeco, eta naiz bat bacarra; edo ezpaldinbadu ziñezco doloria edo damutasuna eguintuen becatuaz, edo proposito firmia emendazeco, confesazenda ongui?

E. Ez Jauna; baicic lenago eguitendu maldade [135] bat izigarria: eguitendu sacrilegio bat.

G. Bada cer eguinbiardu alacuac ongui Confesaturic gueldizeco?

E. Confesatubiardu berri berritic biarden disposicio guciarequin, bat bacarra ere faltaz vtzi gabe.

G. Eta norc izandetzaque erreceioa confesazeracuan eztuela izan biarden doloria, eta proposito firmia?

E. Bere faltaz becatu [136] eguiteco peligroren batian, edo ocasio gaistoren batian vicidenac; eta bere partetic enmendazeco²⁵, eta ocasiotic, apartazeco den gutiena diligenciaric eguiten eztenac.

G. Cer eguinbiardu ongui confesaturic guelditu naiduenac bere becatuen doloria, eta damutasuna formazeco, eta emendazeco proposito firmia arzeco?

[137] E. Confesazera allegatu baño lenago pensatubiardu, eta consideratubiardu, ongui²⁶, cer favoriac, eta mersediac errecibituten Jaungoicoa ganic; ceñ maldade andia eguinduen amberze aldiz aren Divina Magestadia ofendizian; escatubiardio emandezola biarden lagunza, eta gracia ziñezco Doloria formazeco; guero errandetzaque biozetic ez solamente beñ, bay eta vi aldiz, eta [138] iru aldiz ere, Jesu-Cristo²⁷ nere Jauna. †

G. Cer gauza da Satisfacioa?

E. Confesoriac ematendion Penitencia cumplicia.

(23) Galdera gakoa ipini du.

(24) Hola dago: "Confesaseco", hasieran hizki haundia duela eta barruan *-se-* dioela *-ze-* esan beharrean.

(25) Hola dio: "emendazeco", baina hurrengo paragrafoan "emendazeco".

(26) Lerro artean erantsia *ongui*.

(27) Hola dio: "Cristo", ez "Christo". Ez dugu ahantzi behar orrialde hauek dudarik gabe hemeretzigarren mendeko batek bete dituela.

G. Cenbat denboraren buruan cumplitubiardu batec ematenzayon penitencia?

E. Confesoriac señalazen baldin badio denbora denbora artan; baña Confesoriac señalazen ezpaldin badio dembora aliqueco lasterrena.

[139] G. Eta batec ezpaldin badu cumplizen eman zayon penitencia, edo denbora andian vzten badu cumplizeco, cer becatu eguitendu?

E. Bere faltaz vzten badu, eta penitencia andia²⁸ baldin bada eguitendu becatu mortala.

G. Eta Jaungoicoari gueren becatuequin eguitentio gun zorrac pagadetzaguegu berze guisa penitenciaz landará?²⁹

[140] E. Bay Jauna.

G. Cer guisa bada?

E. Indulgenciac irabaztiarequin.

G. Cer gauza da Indulgencia?

E. Aita Sanduac, edo Obispoac, edo alaco Superiore³⁰ principal batec Jaungoicoaren partez ematen duen mundu ontan edo berzian [141] pagatubiarden becatuen zorraren barcacio bat.

G. Eta cer comprendizenda Indulgencia Plenaria?

E. Zor gucia arraso barcazen denian.

G. Eta Purgatorioan beren becatuen zorrac pagazen, edo purgazen dauden animac aliviadetzaguegu, eta socorridetzaguegu mundu ontan vicigaren [142] hoc cerbait guisaz?

E. Bay Jauna; hequen sufragiotan obra onac aplicazentugularic. †

G. Eta batec becatu mortala eguitenduen bezain laster beila confesatubiardu barcaticobazayo?

E. Ongui lizeque baña ezta necesario.

G. Cer eguitubiardu bada?

E. Iduqui damutasun [143] andi bat gure Jaungoico ofendituaz, proposito firme batequin ez secular berriz becatu ric eguiteco, eta confesazeco Eliz Ama Sanduac manazenduenian.

G. Cer gauza da becatu venialia?

E. Da erratia, eguitia, pensazia edo deseacia gauza leveren bat Jaungoicoaren Le-guiaren [144] contra.

G. Cergatic deizenda venialia?

E. Cergatic erraz erorzenda guizona artan eta erraz barcazen zayo.

G. Cenbat gauzen gatic barcazen zayo?

E. Bederaciengatic.

G. Cein dire?

E. Lembicua³¹: Meza enzutia gatic. Bigarrena Comecazia gatic: Irugarrena [145], Confesio generala gatic. Laugarrena, Obispoaren bedicioa arzia gatic. Vorzgarrena, Sermona adicia gatic, Seygarrena, Pater noster erratia gatic. Zazpigarrena ogui bedicatu a arzia gatic. Zorzigarrena, vr bedicatu a arzia gatic: Bederacigarrena, pechoan golpiac arzia gatic escazen zayolaric Jaungoicoari [146] barcacioa.

G. Cergatic erratenduzu, Escazen zayolaric Jaungoicoari barcacioa?

E. Comprendizera emateco, gauz oriec eguitentugunian, nay baldin badugu Jaungoicoac becatu venialiac barcazia, escatubiardiogula biozetic bada ere barcadetzala, eta iduqui biardugula hec eguitiaz damutasuna.

(28) Lehenbizi *larria* idatzi du eta gero *andia*.

(29) Azentu marka darama hitz honek: "landará".

(30) Lehenbizi *Cargudun* ipini du eta gero *Superiore*.

(31) *Lembicua* dio, eta ez "Lembicúa". cf. "Lembicúa" 157. orrialdean, 5. paragrafoan.

- [147] G. Eta bada obligacioric becatu venialiac confesazeco?
 E. Ezta obligacioric, baño ezta Confesioa bezalacoric hequen barcacioa lograzeco.
 G. Eta batec confesazera duayenian ezpaldinbadu becatu andiric confesazeco cer eguinbiardu?
 E. Confesadezaque lengo demboretaco becatu mortalen bat eta [148] ciertoren bat; eta modu ontan confesadaiteque nayduen bezain maiz. †
 G. Certaco da Comunioco Sacramentu Santisimoa?
 E. Errecibizendugularic biarden disposicioarequin izandadien gure animarendaco sustentua eta aumentadezagun gracia.
 [149] G. Cenbat disposicio biardire ongui comezazeco?
 E. Bida: Bata animaren partetic eta berzia gorpuzaren partetic.
 G. Animaren partetic cer biarda?
 E. Estado graciozcoa³².
 G. Eta gorpuzaren partetic?
 E. Baru naturala.
 G. Cer erranaydu estado [150] graciozcoac.
 E. Duayela becatu mortalic gabe comezazera.
 G. Cer erranaydu baru naturalac?
 E. Eztezala yan eta edan gavezco amavietatic asi, eta viramonian comecatu artio.
 G. Nor errecibizenda comezazendenian?
 E. Jesu Cristo gure Yauna, aii errealki eta [151] siñezqui nola dagon Ceruan.
 G. Eta hostia chiquibatian, edo andi batian errecibizenda gueyago.
 E. Bietan berdin.
 G. Cer dago Hostian?
 E. Sacerdote Yaunac consagracionzco itzac erran baño len, ogui pisca bat; Sacerdote Yaunac consagracionzco [152] itzac erran ezquero, Jesu Christoren Gorpuz preciosoa, aii errealki eta siñezqui nola dagon Ceruan.
 G. Cer dago Calician?
 E. Sacerdote Yaunac consagracionzco itzac erran baño len, ardo chorta bat, vr tanta batequin: Sacerdote Yaunac consagracionzco itzac erran ezquero [153] Jesu Christoren odol preciosoa ain errealki eta siñezqui nola dagon Ceruan.
 G. Eta biarden disposicioric gabe comezazendenac errecibizendu Jesu Christo gure Jauna?
 E. Errecibizendu alacuac ere; baña provechuric gabe, baicic bere caltetan; bada eguitendu maldade bat icigarria.
 [154] G. Eta comezazierequin naituenac logratu provechu andiac, gracia andiac, eta bedicio andiac cer eguinbiardu oraiñ gueyago?
 E. Comecatu baño len consideratubiardu ongui nor errecibizera duayen; prestatubiardu iñalian ongui comezazeco; artaraco eguindetzaque acto [155] Fedezcuac, Esperanzazcoac, eta Caridadezcoac; guero errecibitubiardu gure Jaun soberanoa alduen humildaderic, erreverenciaric eta errespetoric andienarequin, eta ondarran comecatu ta ondoan emanbiartio esquer andiac eguindion favoriaz.
 G. Egunion cenbat aldiz comecadaiteque?
 E. Obraz, eta errealki [156] solamente beiiñ comecadaiteque; baña deseyoz comecadaiteque anitz aldiz; deizenbaita Comunio espirituala; eta onequin ere irabacidaitezque graciac, eta bedicio andiac.
 G. Noiz, eta nola comecadaiteque espiritualqui, edo deseyoz?
 E. Denboraric obrena da, Mezaco denboran; Sacerdotia comezazendenian. Orduan, eta berze edoceiñ ocasioz, asqui da Jesu Christo gure Jauna gana biotza alchazia, eta

(32) "graciozcoa" dio eta ez "graciazcoa". Hurrengo orrialdean, 1. paragrafoan "graciozcoac" dio berriz ere.

ciñez, eta biozetic erratia: Jesu Christo nere Jauna [157]. Nic sifistendut firmequi, eguiazqui, eta errealqui Aldareco Sacramentu Sanduan arquizenzarela; eta naicinduz-quet errecibittu cere Ama Santisimac, eta berze asco Sanduac, eta Santac errecibittuzaittuzten garbitasunarequin, eta disposicioarequin berarequin. †

G. Certaco da Oliaduraren Sacramentua?

E. Iru gaucetaraco.

G. Ceñ dire?

E. Lenbicoa, quenzeco lengo vici gaistoaren manchac, eta errestoac. Bigarrena, emateco animari indarra Demonioaren tentacioen [158] contra. Irugarrena, emateco gorpuzari osasuna, convenibada.

G. Eta bada obligatoric Oliadura Sandua errecibizeco?

E. Bay Jauna, becatu mortalaren azpian, persona larria izan ezquero, eta eri peli-grozcoa egon ezquero.

G. Eta nola errecibittubiarda Oliadura Sandua?

E. Jaungoicoaren Gracian dagolaric. †

G. Certaco da Ordenaco Sacramentua?

E. Ordenazeco, eta consagrazeco Elizaren [159] Ministro dignoac, nola diren Sacerdotiac, Diaconoac, eta Subdiaconoac.

G. Certaco da Matrimonioco Sacramentua?

(E.). Ezconzeco, eta ezconduei gracia emateco, arequin vicidaitecen baquian, eta acidetzaten humiac Ceruraco.

G. Eta ezcondu biardutenac Matrimonio sandua ongui errecibizeco, cer disposicio-an egonbiardute?

E. Eztute impedimenturic izanbiar: eta [160] egonbiardute Jaungoicoaren Gracian; berzenaz eguiñendute becatu mortala. †

Virtute theolagalac dire iru.

Fedia. Esperanza. Eta Caridadia.

Virtute Cardinalac dire lau.

Prudencia. Justicia. Fortaleza. Eta Templanza [161].

Sentido corporalac dire vorz.

Lenbicoa, beguiaz icustia. Bigarrena, biarriaz adizia. Irugarrena, sudurraz vsmazia. Laugarrena agoz gustazia. Vorzgarrena, escuz vquizia.

G. Certaco emancittigun Jaungoicoac sentidoac, eta berze [162] gañeraco mienbroac?

E. Guciequin servizazeco aren Divina Magestadia.

Animaren potenciac dire iru.

Memoria. Entendimentua. Eta Vorondatia.

G. Certaco emancigun Jaungoicoac Memoria?

E. Oroizeco artaz, eta eguintigun mersediaz.

G. Certaco emancigun Entendimentua?

[163] E. Jaungoicoa bera ezaguzeco, eta artan pensazeco.

G. Certaco emancigun Vorondatia?

E. Jaungoicoa bera maitazeco ontasan andiena bezala, eta lagun progimoa aren gatic.

Animaren etsayac dire iru.

- Mundua. Demonioa. Eta Araguaia.
 G. Nola garaizenda Mundua?
 [164] E. Menospreziazendirelaric aren pompac, eta vanidadiac.
 G. Nola garaizenda Demonioa?
 E. Oracioz, eta humildadez.
 G. Nola garaizenda Araguaia?
 E. Baruaz, eta mortificacioz.
 G. Ceñ da gaistoena orietatic?
 E. Araguaia.
 G. Cergatic?
 E. Cergatic Araguaia eztezaquegu gueren ganic apartatu; baña mundua, eta Demonioa [165] bay.

Becatu Capitalac dire zazpi.

- Lenbicoa, Suberbia. Bigarrena, Avaricia. Irugarrena, Lujuria. Laugarrena, Ira. Borzarrena, Gula. Seigarrena, Invidia. Zazpigarrena, Pereza.
 G. Cergatic deizendire Capitalac aguiz comun [166] mortalac diren oriec?
 E. Deizendire Capitalac, cergatic diren, berze anitz vicio hetatic sorzendiren zañac, itturriac, eta buruac bezala; deizia mortalac etzaye aña ongui eldu; bada anizetan ez tire venialiac baicic.
 G. Noiz dire mortalac?
 E. Dierenian Jaungoicoaren, edo lagun progimoaren Caridadiaren contra.
 G. Noiz dire Caridadiaren contra?
 E. Hequin austendenian Jaungoicoaren, edo Eliz-Ama [167] Sanduaren Mandamenturen bat gauza gravian.
 G. Cer gauza da Suberbia?
 E. Berziac baño gueyago izateco deseyo desordenatu bat.
 G. Cer gauza da Avaricia?
 E. Interesaren deseyo desordenatu bat.
 G. Cer gauza da Lujuria?
 E. Araguiaren gusto ciquñen deseyo desordenatu bat.
 G. Cer gauza da Ira?
 E. Venganzaren deseyo [168] desordenatu bat.
 G. Cer gauza da Gula?
 E. Yateco, eta edateco apetittu desordenatu bat.
 G. Cer gauza da Invidia?
 E. Berzeren onaren damutasun bat.
 G. Cer gauza da Pereza?
 E. Obra onac eguiteco animoaren falta.

Zazpi vicio hoquen contra dire zazpi virtute.

- Suberbiaren contra, Humildadia.
 Avariciaren contra, Largueza.
 Lujuriaren contra³³, Castidadia [169].
 Iraren contra, Paciencia.
 Gularen contra, Abstinencia.

(33) Egia esan, *conta* idatzi du, *-r-* ahaztu egin zaiolarik.

Invidiaren contra, Caridadia.
Perezaren contra, Diligencia.

Espiritu Sanduaren Donuac dire zazpi.

Lenbicoa, Yaquinduriaren Donua. Bigarrena, entendimentuaren [170] Donua. Irugarrena, Consejuaren Donua. Laugarrena, Cienciaren Donua. Vorzgarrena, Fortalezaren Donua. Seygarrena, Piedadiaren Donua. Zazpigarrena, Jaungoicoaren veldurtasunaren Donua.

Espiritu Sanduaren Fructuac dire amavi.

Lembicoa, Caridadia. Bigarrena, Baquia. Irugarrena, Animo [171] andia. Laugarrena, Beraztasuna. Vorzgarrena, Fedia. Seygarrena, Continencia. Zazpigarrena, Gozoa. Zorcigarrena, Paciencia. Bederacigarrena, Ontasuna. Amargarrena, Mansedumbria. Amecagarrena, Modestia. Amavigarrena, Castidadia.

Bienaventuranzac dire zorci.

Lenbicoa, zorionecoac biotzez pobre [172] direnac; cergatic hequena izanenda Ceruetaco erreñua.

Bigarrena, zorionecoac mansoac; cergatic hec gozatuco dute lurra.

Irugarrena, zorionecoac nigar eguitendutenac; cergatic hec izanendire consolatuac.

Laugarrena, zorionecoac Yustiziaren gosia, eta egarria padecizendutenac; cergatic hec izaindire asiac.

Vorzgarrena, zorionecoac Misericordiosoac; cergatic hec ere [173] logratuodute misericordia.

Seygarrena, Zorionecoac, biotzez garbi direnac; cergatic hec icusicodute Jaungoicoa.

Zazpigarrena, zorionecoac baquian vicidirenac; cergatic hec izanendire deituac Jaungoicoaren humiac.

Zorcigarrena, zorionecoac yusticia gatic perseguituac izatendirenac; cergatic hequena izanenda Ceruetaco Erreñua.

G. Cer gauza dire Bienaventuranza [174] hoc?

E. Dire Virtutien, eta Espiritu Sanduaren Donen obraric obrenac.

G. Nor dire biotzez pobre direnac?

E. Honraric, eta aberastasunic nai eztutenac, ez eta medianoac ere.

G. Nor dire mansoac?

E. Coleraric eztutenac, ez eta quasic aren movimenturic ere.

G. Nola gozatuodute lurra?

E. Beren buruen yabiac bezala.

G. Nor dire nigar eguitendutenac?

E. Gustoac, eta placerac vztentuztenac, [175] bay eta medianoac ere.

G. Nor dire iusticiaren gosia, eta egarria padecizendutenac?

E. Intencio osoarequin gauza gucietan zucen vidia eguitendutenac.

G. Nor dire misericordiosoac?

E. Aguitz vrricalzendirenac edoceiñ persona generotaz.

G. Nor dire biotzez garbi direnac?

E. Beren pasione gucietan guztiz mortificatuac izatendirenac.

[176] G. Nor dire baquian vicidirenac?

E. Baquia conservazia procurazendutenac beren buruequin, eta baita berzequin ere.

- G. Nor dire iusticia gatic perseguittuac izatendirenac?
 E. Obra on gucietan firme daudenac, perseguittuac izanagatic ere.
 G. Cergatic hoc deizendire Bienaventuranzac?
 E. Cergatic hotan dagon Mundu ontaco dicha, eta berze munducoaren esperanza.
 M. Jaungoicoaren Seme Divinoac eramangaizala [177] denac arat. Amen.
 G. Guizonaren azquen fiñac cenbat dire?
 E. Lau Yauna.
 G. Cein dire?
 E. Eriozia, Juicio³⁴ Infernuia, eta Gloria. Hotan pensazen dagola zure memoria.
 G. Erioziac cer erran naidu?
 E. Gucioc illbiardugula, eta eztaquigula noiz, ta nola.
 G. Juicioac cer erran naidu?
 E. Gucioc yuntatubiardugula [178] Azquen Juicioaco egunian Josafateco celain³⁵ contuac ematera gure Jaungoicoari gueren vicimodu guciaz.
 G. Infernuac cer erran naidu?
 E. Becatu mortalian ilzendirenac yuandirela Infernura egun ta seculaco.
 G. Gloriac cer erran naidu?
 E. Jaungoicoaren Gracian ilzendirenac yuandirela Cerura egunta seculaco.
 G. Persona larri bat ilzendenian, aren anima nora yuatenda?
 [179] E. Becatu mortalian baldinbadago, Infernura.
 G. Eta an noiz artio egonenda?
 E. Egunta seculaco. Becatu veniale cenbait baldinbattu, Purgatoriora.
 G. Eta noiz artio egonenda?
 E. Bere becatuac purgatu artio. Batere becuric ezpaldinbadu, ez mortalic, eta ez venialic, zucen zucena Cerura.
 G. Eta an noiz artio egonenda?
 E. Egunta seculaco.
 [180] G. Eta batec Cerura yuateco, eta salvazeco cer eguinbiardu?
 E. Guardatu puntualqui, eta cuidado andiarequin Jaungoicoaren Leguezco amar Mandamentu sanduac.
 G. Eta Mandamentuac obequi, eta seguroago guardazeco ceñ dire obraric obrenac, eta valiosoenac?
 E. Beñicpeñ maiz, eta ongui confesa, comecatu: Guero ofrecitu Jaungoicoari goicetan egun artaco obra onac: Enzun Meza sandua egunoro, edo maiz albadaiteque: Errezatu [181] egunoro devocio andiarequin Arrosario sandua Ama Virginiari; albadaiteque osoa, baitire iru partiac; edo beinzat iru partetatic bat: Libru onen batian leittu espacioarequin, eta atencioarequin cerbait gauz on: Egon Oracio mentalian, edo consideracioan cenbait aldiz beinzat: Eta gucien gañian artu Confesore on bat, yaquinsua, virtuosoa, eta prudenta, eta atenditu, eta obedittu ari gauza gucietan, contu eguiten-
 duelaric, Jaungoicoari berari obedizendiola. †
 [182] G. Eta Linbora nor yuatenda?
 E. Batayatu gabe ilzendiren aurrac.
 G. Jaungoicoaren Gracia cerequin galzenda?
 E. Becatu mortalarequin.
 G. Eta cerequin cobrazenda berriz?
 E. Confesio on batequin.
 G. Eta confesazeco moduric ezpaldinbada?
 E. Acto Contriciozco batequin.

(34) Lerro artean erantsi du *Juicio*.

(35) Hola dio: "celain", "celayan" espero delarik.

G. Eta Acto Contriciozcoa cer comprendizenda?

E. Jesu Christo nere [183] Jauna ongui erratia.

G. Persona batec mundu ontan izandezaquen desdicharic, eta desgraciari andiena ceñ da?

E. Becatu mortalian egotia, eta erioziac artan arrapazia.

G. Eta ori cergatic izanenda desdicharic, eta desgraciari andiena?

E. Cergatic egun ta seculaco galduric gueldizenbaita.

G. Non gueldizenda galduric?

E. Infernuco penetan.

[184] G. Eta Mundu ontan izandezaquen dicharic, eta fortunice andiena cein da?

E. Jaungoicoaren Gracian egotia, eta erioziac artan arrapazia.

G. Eta ori cergatic izanenda dicharic, eta fortunice andiena?

E. Cergatic egunta seculaco ongui gueldizenbaita.

G. Non gueldizenda ongui?

E. Ceruco Glorietan.

G. Cer gauza da Meza?³⁶

E. Jesu Christo gure Jaunaren Pasio sanduaren memoria bat, eta errerepresentacione bat, ceñetan ofrecizenzayo Jaun Divino ori bere Aita Eternoari sacrificioan vicien gatic, eta difuntuen gatic.

[185] Calvariotaco¹ Estacioac

Lenbicoric ciñatu, eta erranbiarda, Jesu Christo nere Jauna.

Naibaduzu ongui vici,
biarduzu Christau fiela,
Christoren Pasioa
biozian iduqui:
Maiz pensaziarequin
alaco eriozia.
Ay Jesus! dela posible
berriz zu ofendizia!

[186] Ofrecimentua.

O! Nere Jesus maitagarria! Orai astera nuan Galvarioco vidian emanbiarttudan pausu guciac Jauna, izanbeitez, zuc, Guruze pisuarequin cembilzala, Jerusalemec Galvarioco Mendira emancintuen pausuen icenian, eta Aita Sanduac devocio sandu au ongui eguitendutenei concedittutietzen Indulgencia guciac irabazteco. Ortaraco escazendizut Jauna, biotz gucitic, Eliz Ama sanduaren [187] behar, estutasun, edo necesidade gucien gatic. Irabaztendudan gucia izanbedi Jauna, nere obligaciozco Purgatorioco Animen sufragiotan. Emanzadazu Jauna, zure gracia, zuri ontan gustoa emateco. Amen.

Lenbico Estacioa.

Emen azotatu zuten gure Jauna, eta emancioten ilzecco sententia.

Jesu Christo loturic,
dago emen bilusia;
[188] galduric iduria,

(36) Cf. 13. oharpena.

(1) Hola dio: "Calvariotaco" hemen, eta hola ere hurrengo orrialdean testuaren gainetiko bazterrean; baina 16 aldiz "Calvariotaco" bazter horretan bertan atal honen orrialdeetan barrena.

gucia llagaturic:
 Vorz aldiz pasaturic
 milletan azotiac.
 Ay! Jesus &a.

Oracioa.

O! Gure Jesus Santisimoa! Gaizqui eguillia bezala loturic Juez gaistoen ichez iche erabillicinduzten, eta azotez vrratu ta ondoan, Pilatosec Guruzeco eriotz gogorrera sentenciaticinduen gure Jaun Divinoa! Lagunzaguzu Jauna eramandetzagun zure icenian izatenttugun vide [189] gabe, charqueri, eta neque guciac; necaziarequin emen zurequin batian; irabacidetzagun Ceruco atseguiañac, eta Gloriac. Amen³.

Bigarren Estacioa.

Emen paratucioten Guruzia soñian.
 Guruze pisu baten
 carga soiñ flacoetan,
 ilzeco bere artan,
 paratucioten emen:
 Pensa, zu cenbat zauden
 [190] Jaungoicoari gostia!
 Ay Jesus &a.

Oracioa.

O! Gure Jesus Santisimoa! Gu gueren etsayeen escuetara erori ezguindecen, cere etsayen escuetara cere burua vtzicenuen, eta gu becatuen petic aterazia gatic gure becatuac eguindizuten Guruze pisua cere gañian artucenuen Jaun misericordioso! Iguzu cere lagunza, eta gracia, gure obenac, eta culpac biarduten neque, eta castigoen guruzia eramandetzagun [191] gogo onarequin, eta vorondate osoarequin, gauden guero Ceruan zurequin batian nequeric gabe, eta atseguiañ, ta gustoz beteric secula gucian. Amen.

Pater noster &a.

Irugarren Estacioa.

Emen eroricen lenbico aldian.
 Cargac icaraturic
 gucia dezaquena,
 Ceruac eguinttuena,
 lurrera eroriric!
 Chutizeco lagunic
 eztuzu Jaun neria!
 Ay Jesus. &a.

[192] Oracioa.

O! Gure Jesus ona! Andia da nonbait, gure culpa, eta becatuen Guruzia! Bada eroriacidu bazterric gabeco indarrac dittuen Jaungoico Guizon bat! Nola otegauzquite gu

(2) Letra meheagoz dago idatzia *Ay! Jesus &a.*, eta baita estazio bakoitzaren bukaeran ageri den *Pater noster &a.* ere.

(3) *Amen* hitzaren ondotik, eta beti beste lerro batean, ipini ohi duen *Pater noster &a.* ahantzi egin zaio hemen ipintzea.

culpa oriec, orlaco indarric eztugu criatura miserable hoc? Iguzu, Jauna, horien itsustasuna ezaguzeco biardugun arguitasuna, eta gracia, garbidezagun nigarrez, hec loittudiguten anima. Amen.

Pater noster &a.

[193] **Laugarren Estacioa.**

Emen arquittuzuen Maria Santisimac bere Seme maitia.

Ona non topatucen
Ama Sanduarequin:
nolaco penarequin
Maria gueldittucen!
Aren atzian guacen;
O! Ceñ guciz tristia!
Ay Jesus. &a.

Oracioa.

O! Aingueruen Erreguiña [194] garbia! Munduan izandudan Semic oberena galzera zuacin Ama Santisima! Orra non datorren Guruze pisu bat soñian duela zure Seme maitagarria. Ezpaldinbaduzu nai odolduric dena, eta icerdiz, eta loyez betia icustiarequin erdiradaquizon biotza, etzizula beguiratu; edo beguirazenbadiozu, izanbedi berari escazeco, gueren nequiac ongui eramateco, digula gracia, eta guero betico Gloria. Amen.

Pater noster &a.

[195] **Vorzgarren Estacioa.**

Emen lagunducion Simon Cirineoc Guruzia eramaten.

Gueyago pena gatic
emancioten lagun bat;
viciric Galvariorat
allegazia gatic:
Mendian ilzia gatic
Gure Jesus maitia.
Ay Jesus. &a.

Oracioa.

O! Gure Jesus dulzia! [196] Galvarioco Mendira allegatu gabe Guruziaren azpian azqueneco atsa, eta vicia emancentzan beldurric, eta Guruzian itzez yosiric eramandaitequen nequeric, eta tormenturic andienian zu icustia gatic, emancizuten laguntaco Simon cerizon guizon bat. Argaitzatu bada, Jauna, gu ere cere laguntaco, vide gogor ortan, sargaitecen guero zurequin batian Guruze ortan irabacibiardiguzun Ceruco Glorian. Amen.

Pater noster &a.

[197] **Seygarren Estacioa.**

Emen garbittucion Veronicac icerdia.

Zagon bada beteric
odolez arpeguia;
gueldittuda gucia
oyalian marcaturic:

Bere pagua arturic
duaye contet andria.

Ay Jesus. &a.

Oracioa.

O! Gure Jesus Santisimoa! Guruze pisuarequin [198] cenbilcenian, erorzencizaizun odola, eta icerdia garbizeco, Veronicac ecarricizun oyalian, cere figura, eta imagiña vtzicenion gure Jaun Divinoa, eta nequez betia. Utzazu, Jauna, Gure biozetan ere zure neque gucien sefalia, oroigaitecen zuri zordizugunaz, eta gauden beti zuri esquerrac ematen emen, ta Ceruan. Amen.

Pater noster &a.

Zazpigarren Estacioa [199].

Emen eroricen gure Jesus bigarren aldian.

Erorzenda lurrera
berriz Jainco guria;
nola becataria
emendazen etzara?
Zuc eguinduzu bada
aiñ pisu Guruzia.
Ay Jesus &a.

Oracioa.

O! Gure Jesus maitia! Guruzia eciñ eramanez berriz erorrenzaren Jaun Divinoa! Orduan [200] artucinttuen ille tiraca, eta ostico itsusiac, eta atrevittuac gatic, iguzu, gracia, ardetzagun guc zure icenian lurrian eguitenzaizquigun vide gabe guciac, gauden guero zu icustenzaitugula atseguifiaz, eta gustoz beteric Ceruan. Amen.

Ay Jesus &a.⁴

Zorzigarren Estacioa.

Emen eracutsicien Jesusec nigar [201] eguiten Jerusalengo alabei.

Bada eracustenzaizu
emen nigar eguiten;
ezpaduzu icasten,
zuc biotzic eztuzu:
Edo aiñ gogor daucazu
nola dagon bronzia.
Ay Jesus &a.

Oracioa.

O! Gure Jesus dulzia! Flaquiaz, cargaz, eta nequez beteric cenbilzarian, necatua ez-paceunde bezala, Jerusalengo alabei yaquinbiartzutena [202] eracutsibaiceni; eracutsizaguzu Jauna, guri, cer eguinbiardugun, Ceruco vidian ez vtsic eguiteco, eta vide on-tan izanbiartugun, neque guciequin iraundezagun zure gracion eriozeco orduraño, eta iguzu daramazun neque andia gatic, ortaraco biardugun lagunza, eta gracia. Amen.

Pater noster &a.

Bederazigarren Estacioa [203].

Emen eroricen irugarren aldian gure Erredentoria.

(4) *Pater noster &a.* ipini beharrean, *Ay Jesus &a.* idatzi du.

Iru aldiz erori, ta
 escua ematen eztiotzu?
 Ceñ cruela Jesusequin,
 ceñ cruela zaren zu!
 Becatua naigoduzu;
 o! zure alque gabia!
 Ay Jesus &a.

Oracioa.

O! Jesus Santisimoa! Becatuen azpitic atera [204], eta yeyquigaitecen, irugarren al-
 dian lurrera zaituen Guruziarequin zabilzan Jaun Divinoa, eta gure gatic aiñ necatua!
 Lagunzaguzu, Jauna, lenbait len, becatuen carga vtziric, arindezagun Guruze pisu ori,
 eguinttugun gueren culpen damu andi batequin, eta irabacidezagun emendic aiziña zu
 biotz gucitic maitatzeco gracia. Amen.

Pater noster &a.

Amargarren [205] Estacioa.

Emen quenducitiozten bere soñecoac.
 Llagac ere, bilustian,
 emen zaizquio berrizen;
 etzaizu erdirazen
 biotza, au pensazian?
 Ambat yendeen aurrian
 o! Jesusen alquia!
 Ay Jesus &a.

Oracioa.

O! Jesus Santisimoa! Soñecoric gabe cere burua icusicenuenian, [206] izanducenuen
 lotsa gatic, escazendizut, Cerua Izarrez, ta lurra lorez veztizenduzun gure Jaungoico
 Soberanoa! veztigaizatzula Graciaren, eta virtuteen soñeco ederrarequin, yargaitecen
 egunaren⁶ batian Ceruco etzay garbietaco maian, Aingueru, eta Sandu, eta Santa gu-
 cien artian. Amen.

Pater noster &a.

Amecagarren Estacioa.

Emen itzez yosizuten gure Jauna.
 [207] Bi ladronen artian
 Jesus parazendute;⁸
 zaticazen ere vte
 itziequin yosizian;
 Zuc culpa berrizian,
 berrizenda colpia.
 Ay Jesus. &a.

Oracioa.

(5) Hola idatzi du: *naigo* eta *ez nayago*.

(6) Espero den *egunen* egin beharrean, *egunaren* jarri du.

(7) Ez dakigu zein den azkeneko idazkera: "ilzez" ala "itzez". Hurrengo orrialdean, laugarren bertso lerro-
 an "itziequin" dio; 208.ean ere "itziequin"; eta 210.ean "itzez".

(8) Hola dago: *vte*, *duteren* partez.

O! Jesus inocentia! Pensadaitezquen nequeric andienequin ecarriduzun Guruzian crucificaturic arquizenzaren gure Jaun Soberanoa! Gure becatuac [208] eguindizuten guaze gogorra gatic, eta ortan deramazquitzen neque penac gatic, eguizu Jauna, gueldidadiela gure biotza, eta gure anima pena, eta neque horien damuzco itziequin yosia; berze munduraño eztugu nai Jauna zurequin necazia berze atseguific. Amen.

Pater noster. &a.

Amavigarren [209] Estacioa.

Emen ilzen Guruzian gure Erredentoria.

Lurra da icarazen,
ilzian Jaun andia;
illunzenda Iguzquia,
arriac arrallazen;
eta alare berazen
nola ezta biotz zuria?

Ay Jesus. &a.

Oracioa.

O! Gure Jesus Soberanoa! Oñetaco, eta escuetaco zaiñ ezurac [210] itzez vraturic, Gorpuz gucia odolez, eta nequez betia ceneducala, eta anima penaz, eta dolorezco itsaso bat eguific, azqueneco atsa gure gatic Guruziaren guaze gogorrian emancuenuen Jaun maitagarria. Badaquigu, Jauna, cere neque gucién artian ezgaittuzela gogotic vtzi. Eztugu guc zuri nondic eman zordizuguna; guc emandezaqueguna, eta gaur danic gogotic emanendizuguna, da, gure gatic eramanduzun nequiaren [211] pena andi bat. Arzazu bada, Jauna, zure amorioa gatic, eta gure becatuen satisfaciotan. Amen.

Pater noster &a.

Amairugarren Estacioa.

Emen gueldittucen penaz, eta pesalumbrez beteric,
bere bacartasunian Jesusen Ama maitia.

Josepec erautsiric,
[212] bere Amac arzendu
Gorpuza, ta icustendu
(deklarazeco ezta itzic!)
bere besotan illic
bere Seme maitia.

Ay Jesus &a.

Oracioa.

O! Ceruco Erreguiña Soberana! O! Jesu Christoren Ama dichosa, eta Santisima! Gure becatuac quendudizuten cere Seme bacarra illic icusicenuenian, norc nai daqui, gure Ama maitia, [213] andia ecin gueyagoz izanducela zure biotzeco illuntasuna, eta senti-mentua. Damuz gaude bada, gu ere Señora Santisima, ceren gure gatic galduduzun, guciac baño gueyago validuen, eta ecin gueyago maite duzun cere Seme Divinoa. Cere neque andi orren gatic, iguzu gracia, mundu ontan vicigaitecen becatu berriequin zure penac, eta zure Seme [214] maitiaren eriozia berrittu gabe. Amen.

Iru Ave Maria, Maria Santisimaren honran, ta alabanzan.

Amalaugarren Estacioa.

Emen orzizuten Jesusen gorpuz Sandua.

Gorpuza Jaunarena
dago emen orziric;
Pasioaz oroitturic
bego ongui ill naiduenac: [215]
Devocioric obrena,
maiz ontan pensazia.
Ay Jesus &a.

Oracioa.

O! Jesu Christo gure Jauna! Cere Gorpuzian eramancintuen neque andi, eta erioze gogorraren ondoan, Gorpuza bere Guruzian ill, ta illen sepulturara eramancezatela vztiarequin, Guizon eguiazcoa ciñela eracutsicenuen gure Jaungoico Soberanoa [216]. Gure gatic eramanttuzun neque andi, eta eriozia gatic, escazendizugu, izandaitecela gure biotzac, comecazengaren gucietan, zure sepultura garbi bat bezala, vtzigaitzatzun orduan cere graziaz, eta amorioz betiac, orrequin seguro irabacidezagun seculaco Gloria. Amen.

Pater noster &a.

Penetan lagun denac,
Glorian ere biardu:
Christo emen icusidu
[217] vizturic Magdalenac:
Guero gozo naiduenac,
artu orai penazia.
Ay Jesus &a.

Azqueneco Oracioa.

O! Gure Jesus dulzia! Necatua cenbilzianian, zure nequien sentimentuz, eta bere becatuen damuz beteric zure ondotic ibillicen Magdalenari [218] erresucitatu, ta beila aguertuciñen, Jaun maitagarria. Naiguenuque, Jauna, gu ere emendic deizengaituzunian zure arpegui ederra Ceruan icustia gatic, zure nequiac, eta Pasio sandua gogoan dittugula garbiqui vici. Au da, Jauna, gure biozeco aleguin guciarequin eguitia deseyazenduguna: zure naya, eta zure vorondate Sanduac gauza gucietan. Iguzu [219] Jauna, ontaraco biardugun gracia. Amen.

Purgatorioco Animen favoretan Pater nosterrequin Ave Maria.

Jesu Christo gure Jaunaren Pasio sandua¹.

1.²
Atozte onat Yendiac;
atozte aditzera:
cer duayen pasazera³
Ceruco Erreguiac:

Guruzia, azotiac,
[220] gure gucien gatic.
Nola⁴ zaute beguiac,
nola zaute beguiac
bota gabe nigarric?

(1) Oieregiko (O) parrokia-etxean dagoen eskuidatziak honela ematen du izenburua: "Jesu Christoren Pasio Sandua versoan (sic)". N.B. Hemengo oharpen guztiak O.koaz ari dira.

(2) O.koak ez du ipintzen zenbakirik bertsoen aurrean.

(3) "pasatzera".

(4) Lehenengo bertsoaren ondotic hau ipini zen lehenbizi: *Negar eguindezagun / Jesusen penengatic*. Hurrengo bertsoen ondotic *Negar &a.* jarri zen; eta azkeneko bertsoaren ondotic *Negar eguindezagun / Jesusen penengatic* berriz ere.

Beste esku batek, hori ezabatu eta *Nola zaute... nigarric* ipini zuen. Esku honek idatziak dira, gure ustez, *Gure Jaun Soberanoa...* eta *Misionisten Cantuac...*

Azpimarra dezagun bidenabar batek "Negar" dioela, eta "nigarric" besteak.

2.

Pilatosen ichian⁵
 azotatu⁶baizuten⁷
 odoljan⁸ vtzizuten⁸,
 vorz⁹ milla eman ezquero:
 Ta eztuzu¹⁰ damu guero
 becatu eguiña gatic?
 Nola zaute &a.

3.

Aranzezco¹¹ Corona
 buruan sarzendio
 Pilatosec, ta di-o¹² :
 ona, Jaunac, Guizona:
 [221] Cergatic den aifñ ona,
 librabedi ilzetic.
 Nola zaute &a.

4.

Baña Yudo gaistoac¹³
 ilzia deseatzendute¹³ ;
 oyuz escazendute;
 o! Diabruaren¹⁴ semiac!
 Eguinzaizquio beriac
 invidia solla gatic¹⁵ .
 Nola zaute &a.

5.

Enfiñ¹⁶ illic naidute
 icusi Guruzian,
 ta ala aren soñian
 beila¹⁷ parazendute:
 Ta socaz lozendute
 lepo, ta escuetatic.
 Nola zaute &a.

[222] 6.

Ea Ama Sandua!¹⁸
 Erreiña¹⁹ Cerucoa²⁰ ,
 zure sabelecoa²⁰
 icusazu, cer duen:
 Cer aterazenduen

gure becatuetatic²¹ .
 Nola zaute. &a.

7.

Betor Señora ori,
 betor consolazera;
 icerdien quenzera
 bere Seme Jaun oni:
 Betor alegrabedi,
 viciric dagolaric.
 Nola zaute &a.

8.

O! Nere Seme ona!
 [223] cer²² eguinduzu ontaco?
 onberze penendaco²³
 otezara gaistoa?
 Baña oteda iñongoa
 Jesus zu bezain²⁴ onic?
 Nola zaute &a.

9.

Borrero cruel oyec
 zure edertasuna,
 tormentuz, eta burlaz
 dena itsustendute:
 Ta parazenzaituzte²⁵
 choll²⁶ figura galduric.
 Nola zaute. &a.

10.

Ceruac espantazen
 dire au icustiaz,
 [224] osticatuia izatiaz,
 izanic Yaun, ta Yabe:
 Ta ceren vra gabe
 iñorc etzu viciric.
 Nola zaute. &a.

11.

Proseguizendu bada,

(5) "echian".

(6) *azotatu batzuten*: bi hitzetan zatiturik.

(7) Lehenbizi "odolean" ipini zen.

(8) "vzizuten".

(9) *vorz* ez da ageri, hautsirik bait dago papera.

(10) "teztuzu".

(11) "Aranzazco".

(12) "dio": marratxorik gabe.

(13) "deseazendute".

(14) "Diabruen".

(15) "sollagatic".

(16) *En fin*.

(17) Lehenbizi "berla" idatzi du eta gero "beña" egin.

(18) Lehenbizi "Erreiña" idatzi da, gero "Erregiña" eta azkenik "Erreguñia".

(19) "Cerucua".

(20) "Sabelecoa".

(21) "becatuetatic".

(22) *cerez* da ageri, papera hautsirik bait dago.

(23) "penendaco".

(24) "bezain".

(25) "parazenzaituzte".

(26) "choll".

Jaunac²⁷ bere vidian;
 eztezan Guruziac
 choll²⁸ renditu²⁹ berian:
 Lagun bat yornalian
 ematendiotelaric.

Nola zaute. &a.

12.

Enfin³⁰ allegazenda
 trabajuaz beteric,
 guztiz afligitturic³¹,
 Galvarioco³² gañera:
 [225] Icerdi anitz³³ lurrera
 isurzenduelaric.

Nola zaute. &a.

13.

Guruzian zabalic
 beila parazendute,
 ta neurri arzendute
 zuloac eguiteco³⁴:
 Itzi-equin³⁵ yosteco
 escu, ta oñetatic.

Nola zaute. &a.

14.

Astendire³⁶ colpazen
 itze³⁷ hequen³⁸ sarceco,
 ta amaren biotzeco³⁹
 odola icarazen:
 Baitute traspasazen
 itziequin⁴⁰ zañetatic.

Nola zaute. &a.

[226] 15.

O! Biotz⁴¹ gogorrenac
 Verdugo cruel hequenac!
 Nola itten⁴² asiciren

oraiñ⁴³ erranendena?
 Ceiñ andia cen pena
 artuzuena artatic!

Nola zaute. &a.

16.

Jesus berze aldera
 itzuliazendute⁴⁴,
 itziac macurzenttuzte⁴⁵,
 guisartan agoz bera:
 Odol gucia lurrera
 isurzendu-elaric⁴⁶.

Nola zaute. &a.

[227] 17.

Gorazendute guero
 Guruze berarequin,
 hay! cer tormenturequin!
 chutiric parazeco:
 Obequi frincazeco⁴⁷
 colpez vztevtelaric⁴⁸.

Nola zaute &a.

18.

Itzez yosiric dago
 Jaungoicoaren Semia;
 gueigo padecizia
 deseyo⁴⁹ vtsez⁵⁰ dago:
 Iguesi⁵¹ eztugu oraño
 iñen becatuetatic⁵²?

Nola zaute &a.

19.

Argatic erratendu:
 [228] egarria du-ela⁵³;
 ta Verdugo cruelac
 ozpiña ematendite:
 Pozoya nastendite⁵⁴,

(27) Lehenbizi "jaunac" ipini du eta gero "Yau-nac", hizki haundi eta y grekoa.

(28) "choñl".

(29) "renditu".

(30) *En fin*.

(31) "afligitturic".

(32) "calvarioco".

(33) Lehenbizi "auniz" eta gero "anitz".

(34) "egteco".

(35) "Itziequin".

(36) [*Astendire*: papera hautsirik.

(37) "itzl".

(38) *equen*.

(39) "biozeco".

(40) "itzequin".

(41) "bioz".

(42) "iten".

(43) "oraiñ".

(44) *izuli azendute*.

(45) "macurzenttuzte".

(46) "isurzenduelaric".

(47) Lehenbizi "frincazeco" eta gero "frincazeco".

(48) "vztevtelaric".

(49) Lehenbizi "deseco".

(50) Lehenbizi "vsez".

(51) Ematen du "iguesi" ipini duela eta gero lehenengo -e- hori ezabatu.

(52) "becatuetatic".

(53) "duela".

(54) [*Pozoya nasten diote*: lehenbiziko zatia hautsirik.

edandezan⁵⁵ artatic.

Nola zaute. &a.

20.

Enfin⁵⁶ tormentu vtsez⁵⁷

illic an gueldizenda;

dena entregazenda

bere Aita maitiari:

Ongui pagazeco ari

gucien zorren gatic⁵⁸.

Nola zaute &a.

21.

Pasatudire Yaunac

Jesusen oñaciac;

baña ez Ama maitiac [229],

laburrenac eztauzqui:

Traspasaturic dauzqui⁵⁹

ezpatac biozetic⁶⁰.

Nola zaute. &a.

22.

Tristeric gueldizenda

pesalumbrez beteric,

icustenbaitu illic

bere Seme maitia:

Bere vici gucia

arc berac ceuquelaric.

Nola zaute. &a.

23.

Araguizco biotzac⁶¹

guc dauzquigun ezquero,

berazgaiten entero,

[230] bada arriac inzuten:

Elcar puscatuzuten,

eracustia gatic⁶².

Nola zaute &a.

Becatu¹ mortalaren² gaistoa, eta Graciaren ona.

Virgiña Ama Santa,

ez permitittu³,

ni becatuan⁴ vici,

ta ez⁵ acabatu.

[231] 1.⁶

Becatu mortala

da animarenzat

vicien quenzeco

pozoya puscuat.

Virgiña &a.

2.

Gañetic gustoso,

barrendic miña,

icigarri onec

daucan gucia.

Virgiña &a.

3.

Betico nigarrac⁷

ecarzendittu⁸

gusto batendaco⁹,

pensazenbaugu.

Virgiña &a.

4.

Ezta iñon otsoric¹⁰,

[232] tez Basurderic,

becatu mortala

bezaiñ¹¹ itsusic¹².

Virgiña &a.

5.

Ez sugueric ere,

eta ez¹³ Sierperic,

arc daucan pozoya

iñorc daucanic.

Virgiña &a.

(55) *edandezan*: hautsirik.

(56) *En fin*.

(57) Lehenbizi "vsez".

(58) "zorren gatic".

(59) "dauzqui": -uu- bikoiztuarekin.

(60) "biozatic" ipini du lehenbizi.

(61) "biozac".

(62) "eracustiagatic".

(2) *mortalaren*: papera hautsirik.

(3) "permititu".

(4) "becatuen".

(5) "tez".

(6) Bertsoen aurrean ez du ipintzen zenbakirik.

(7) "nigarac".

(8) "ecarzenditu".

(9) *pensazen baugu*.

(10) "osoric".

(11) "becañ".

(12) "isusic".

(13) *etez*: hitz bat eginik.

(1) [*Becatu*: papera hautsirik Oieregikoan.

N.B. Hemen ipintzen ditugun oharpenak Oieregin aurkitutako eskuidatziri dagozkionak dira.

6.
Ez Satanas ere,
eta ez¹⁴ Diabruric
Infernu gucian
aiñ icigarric.

Virgiña &a.

7.
Ez sarnaric ere,
eta ez¹⁵ lepraric,
becatu mortala
bezalacoric.

Virgiña &a.

[233] 8.
Enfiñ¹⁶ gaitz¹⁷ guciac
yuntoan¹⁸ dauzqui,
ta bera da gaitza¹⁹
deus baño obequi.

Virgiña &a.

9.
Ea bada Yaunac²⁰,
cer arigara?
Becatua guero
iñen oteda?

Virgiña &a.

10.
Juicioric eztugu
iñorc izanen,
Gracia artu, eta
ezpadugu vzten.

Virgiña &a.

11.
Edertasun onec
[234] eztu pareric,
Jaungoicoa bera²¹
ecen berzeric²².

Virgiña &a.

12.
Naidu-enac²³ bada,
erosi merque,
Sacerdoteen ganic
arbez devalde.

Virgiña &a.

13.
Damutasun ongui
izan ezquero,

ta animo firmia
emendazeco.

Virgiña &a.²⁴

14.
Confesazenbada
condicio hoquin²⁵,
[235] artucodu Gracia
barcacioarequin.
Virgiña &a.

15.
Gracia artu, eta²⁶
nola ederezden²⁷,
iñorc eztu ongui
beñere erranen.

Virgiña &a.

16.
Aingueruen pare
eguitendela,
erratenbadu ere,
ori asqui ezta.

Virgiña &a.

17.
Serafiña²⁸ bera
dirudiela,
erratenbadu ere,
[236] ori guti da.

Virgiña &a.

18.
Iguzquia bera
bezañ ederra,
erranbeza, baño
ori deus ezta.

Virgiña &a.

19.
Urria²⁹, ta cillarra
aipadetzaque;
Graciaren aldian
icatzac dire.

Virgiña &a.

20.
Jaungoicoac bada
digula enfiñ,
ilzeco vidia
noizpait arequin.

Virgiña &a.

(14) *etez* berriz ere.

(15) *etez* hemen ere.

(16) *En fin*.

(17) "gaiz".

(18) "auntoan".

(19) "gaiza".

(20) "Jaunac".

(21) *Jaungoicoa bera*: hautsirik.

(22) *berzeric*: hautsirik.

(23) "Naiduenac".

(24) Hemendik aurrera ematen du *ē.* "dagoela
eta ez *ēa*."

(25) *oquin*.

(26) [*Gracia artu, eta*]: hautsirik.

(27) [*nola ederezden*]: hautsirik.

(28) "Serafiña".

(29) [*Urria*]: hautsirik.

[237] **Cer significazenduten
Mezaco ceremonia sanduac.
Eta particularqui solemnidade guciarequin
ematendenian.**

(Manogito de Flores del P. F. Ju[aln Nieto]¹).

Meza solemnia cantatua bere Diaconoarequin, eta Subdiaconoarequin celebratubiardenian, Sacerdotia, eta bere lagunac sacristian erreveztittu, eta [238] prestatu ta ondoan, Corucuac astendire cantazen Meza; eta artaraco cantazendute Introitoa deizenden Mezaren principio bat. Eta cantazendute bi aldiz; significazeco Jesu Christo gure Jaunaren baitan arquizendiren bi Naturalezac: bata, Jaungoicotasunaren Naturaleza, eta berzia, Guizontasunaren Naturaleza.

Introitoa cantazenden bitartian, aterazendire Sacristiatic erreveztituric Meza sandua celebrazeco lenic Subdiaconoa, au da, Epistola cantatubiarduena. [239] Eta onec significazendu; eta errerepresentazendu Antiguozco Legue zarra.

Aren ondotic aterazenda Diaconoa, au da, Evangelioa cantatubiarduena. Eta onec significazendu Jesu Christo gure Jaunac bere Evangelio sanduaren medioz munduari ecarricion Legue berria.

Azquenic aterazenda Meza celebratubiarduen Sacerdotia. Eta onec errerepresentazendu Jesu Christo gure Jauna bera; au da, nola Jaun Divino au, munduco Salvazalia ateracen mundura Ama Virgñaren sabeletic bere Pasio Santisimoarequin [240] mundua erredimizera.

Venerable² Maria de la Antigua deizenden Santaren opinioan ilzen errespetozco emacume batec dio: Edozeiñ Sacerdote Sacristiatic Meza celebrazera aterazendenian, emezorzi Serafiñec acompañazendutela Aldareraño: an lagunzendiotela Mezaco Sacrificio Sanduan: guero Meza acabatu ta ondoan, guisa berian acompañazendutela Sacristiaraño, eta lagunzendiotela esquerrac ematen. (lib. 3. cap. 11.)

Meza solemnia celebrazeco [241] Sacristiatic ateradiren irurec Aldarera allegazendiren bezala, Sacerdotiac erditic eguitendio Aldariari correspondizenzayon erreverencia, nolaco Aldaria den; Sacramentu santisimoa dagon Aldaria baldinbada, belauricatuoda; baña berze edoceiñ Aldare baldinbada, eguiñendio buruz. Sacerdotiac eguitenduen lembicico erreverencia onec significazendu, nola Jesu Christo gure Jaunaren animac, gure Jaungoicoac criatuzuenian, beila adoratzuen Trinitate Santisimoa, esquerrac ematencitolariac eguinzion favore andiaz; criatubaizuen [242] libre becatutic, eta becatu eguiteco peligrotic: beila danic eguinbaizuen bienaventuratua.

Guero eguitendu Guruze bat copetatic bularretaraño; adiaztera emateco, eta significazeco, Meza sandua celebrazera duayela memoriataco, nola Jesu Christo gure Jauna izanducen Guruzian crucificatua.

Guruze au eguitendu Sacerdotiac escu zabalarequin, pasazenduelaric escua, erranden bezala, copetatic bularretaraño, significazeco, Jesu Christo gure [243] Jauna mundu au salvazera etorricenian, yeusicela Cerutic lurrera Aitac, eta Espiritu Sanduac compañia eguitenciotelaric. Beila eramatendu escua ezquerreco soñera, ceñetan baitago significaturic mundu ontaco vici miserable au, eta pasazendu escuñeco soñera; ceñetan baitago errerepresentaturic Ceruco Gloria; significazeco, ala izanengarela gu ere pasatuac, gueren partetic iñala eguiten baldinbadugu, Guruziaren virtutia dela medio [244], eta gure Jaun Divinoaren Pasio Sanduaren meritoac direla medio, mundu miserable ontatic Gloria dichosa artara.

(1) Aipatzen den *Manogito de Flores* liburua 1776. urtekoa da.

(2) Paragrafo oso hau parentesi antzeko baten barruan dago, ezabaturik balego bezala.

Guero erratendu Sacerdotiac David Profetaren Salmo bat, astenbaita Judica me Deus aldizca lagunzaliequin batian; ceñetan adiaztera ematenbaita, nola munduco Salvazaliac guizontasunaren partetic minzazendelari Aita Eternoarequin, ezaguzenduen Aita Eternoa Jaungoicotaco, eta nola escazendion asistidezola [245] bere gracia sanduarequin.

Guero choll curturic erratendu Sacerdotiac Confiteor Deo: significazeco, nola Jesu Christo gure Jauna mundu au salvazera etorricenian, ateracen guretaco fianza bezala gure becatuac pagazeco, eta gure becatuac ezagutucituen bere becatu propiotaco.

Lagunzaliarequin³ batian erranbiarttuen oracioac erran ta ondoan Sacerdotia yuata Aldarera, eta erdian Aldariari [246] musu eman, ta ondoan, Meza cantatua solemnialdian bada, prestazendu insensua; significazeco, nola gure Jesus Divinoa bere Ama Santisimaren sabelian zagolaric, yuanzen San Juan Bautistaren Guratsoen ichera; eta San Juan Bautista berriz baizagon bere Ama Santa Isabelen sabelian, nola Jaun Divino arc visitatuzuen Sandu glorioso vra amorio andiarequin; eta absolvittuzuen, eta garbituzuen becatu originaletic [247] bere Gracia sanduarequin.

Insensua prestatu ta ondoan, eta bedecatu ta ondoan, ematendio Aldariari Insensarioarequin; significazeco, Mezaco Sacrificio Santisimoa celebrazen astiarequin, asicen bezala Jesu Christo gure Jaunac bere Pasio Santisimoa pasatu ta ondoan, eta Ceruetara igan ta ondoan, gueldittucirela, eta acabatucirela antiguozco Legueco animalien Sacrificio guciac; eta hequen [248] gucien lecuan celebrazendela orai Christiandadian Mezaco Sacrificio sandua; cergatic hec guciec etziren berzeric, baicic onen izala; onen figura bat, edo errepresentacione bat.

Guero astendu Sacerdotiac Meza, eta artaraco erratendu Introitoa deizenden Meza-ren principioa, ciñazendelari bera bacarric, eta ez aren lagunac; significazeco, solamente Profetei errevelatucituela gure Jaungoicoac [249] Jesu Christoren Pasio Sanduaren Misterio sagratuac.

Guero erratentu Sacerdotiac Kyrieleysonac. Significazendute, nola escazenzayon gure Jaungoicoari piedadia, eta misericordia. Meza cantatua solemnialdian denian cantazendire espacio andiarequin significazeco, dembora andian, eta aguitz gogotic egonducirela Limboan ceuden anima yustoac clamazen, eta Jaungoicoari misericordia escazen, eta bigalitezala lenbait len bere Seme [250] Divinoa mundua erredimizera. Eta erratendire bederazi aldiz significazeco, nola bederazi illabetez egondu cen Jaun Divino au bere Ama Santisimaren sabelian yayo baño len.

Kyrieleysonac Coruan ya cantatutzutenian, baduaye Sacerdotia Aldariaren erdira. Eta onec significazendu, nola gure Jaun Divinoaren Ama santisima librazeco egunetan zagolaric yuanzen Belengo Ciudadera.

Guero erratendu Sacerdotiac [251], Gloria in excelsis Deo. Onec significazendu, nola yayocen Jesu Christo gure Jauna Belengo Portalian Eguerri gavian, eta Aingueruac cantatucioten Cantu sandu au. Erratendu Sacerdotiac Aldariaren erdian, señaletaco guciendaco berdin yayocela Jaun Divino au. Sacerdotiac berac bacarric principiarendu Cantu sandu au, significazeco, Aingueru batec cantatucitela lenic Arzayey; guero seguitzendute Coruco Cantariac; [252] significazeco, Aingueruac ere guero ala cantatuzutela denen artian.

Eta Sacerdotiaren lagunac, edo Ministroac, baitire Diaconoa, eta Subdiaconoa Gloria in excelsis Deo cantazen astendenian, gueldizendire Sacerdotiaren guibelian, significazeco, Arzayac onac, eta yustoac izanagatic, eta munduco Salvazalia mundua erredimizera etorricocelaco esperanzarequin vicibaldinbaciren ere, baño orduan [253], au da, Jaun Divino vra yayocenian, etzirela ortaz oroizen, eta etzutela pensazen, hequen gana Aingueruac etorribiarzuela noticia dichosa arequin. Baña significazeco, Arzayac noticia

(3) "Lagunzaliarequin" espero da.

alegre au adittuzuten bezala, beila yuancirela Belengo Portalera Jaun Divino vra visitazera, eta adorazera, yuatendire Aldarera Sacerdotiaren Ministroac, eta denen artian erratendute Cantu Sandu au.

[254] Eta ondar alderat acabazendenian Sacerdotia ciñazenbaita, eta eguitenbaitu Guruze bat, significazendu gure Jesus Divinoari yayo, ta zorzi egunen buruan, eguinbaicioten Circuncisioa deizenzen Ceremonia Sandu bat, Antiguozco Leguiaren conforme, artan pasatuzuen oñacia, eta pena.

Guero erratendu Sacerdotiac: Dominus vobiscum. Eta significazendu, nolaco amoroarequin, eta cariñoarequin [255] errecibittucituen gure Jesus Divinoac vra visitazera, eta adorazera Belengo Portalera etoriciren⁴ iru Erreguiac.

Eta au erran, ta ondoan, yuatenbaita Sacerdotia Librura Oracioac erratera, significazendu gure Jesus Divinoac bere Ama Santisimaren besotan Templo Sandura eguinzen biagia, Ama Santisima arc presentatuzuenian Candelera egunarequin.

Epistola, eta berze cenbait gauza Evangelioa bitartian.

Epistolac significazendu, [256] nola⁵ Munduco Salvazalia Mundura manifestatu baño len, San Juan Bautista ibillicen bere Predicuac eguiten. Au da, yendiei avisua ematen elducela; eta ala prestazatecela, ongui eta dignoqui inñalian Jaun Divino vra errecibizeco; artaraco vtzicetzatela vicioac, eta costumbre gaistoac, eta eguincetzatela obra onac.

Epistola cantatubiarduen Subdiaconoac arzendu Librura bi escuetan bere pechoaren contra; yuatenda Aldariaren erdira, eta an yarzenda belaurico.

[257] Onec significazendu, nola San Juan Bautista gure Jaungoicoac inspiraturic, yeusicen bere Deserto artatic Jordan cerizon Ugalde baten ondora, eta arara acudizenbaizuten yendiac, nola Ugalde aren bazterrian eguitencituen bere predicu Sanduac.

Eta Epistola cantazera duayena solamente aconpañazenbaitu Acolitoa deizenden la-gun batec, significazendu, aguitz yende gutic adittunaicittuztela Sandu Gloriosoren Predicuac, Jesus Santisimoarenac [258] adizera yuatenciren yendien aldian. Eta Epistola cantazendu Subdiaconoac Aldarera beguira, significazeco, San Juan Bautistaren intencioa bere Predicuac eguitian cela, yendiac Jesu-Christo⁶ gure Jauna gana convertizia.

Epistola cantazenden bitartian yendia egotenda yarriric, significazeco, nola Limboan egonduciren anima iustoac egonduciren dembora andian munduco Salvazaliaren esperoan; baño penaric, eta gloriaric [259] gabe.

Epistola acabatu, ta on-⁷.

[260] Salvia.

Jaungoicoac salvazaizala Erreguiña:
 Misericordiaren Ama:
 viciza, ta dulzura, gure esperanza:
 Jaungoicoac salvazaizala:
 zure gana deyez gaude:
 Evaren hume desterratu hoc:
 zu gana gaude suspirioz [261]:
 sentimentuz, eta nigarrez:
 nigarrezco Balle onetan:

(4) "etoriciren" izan behar luke.

(5) Orrialde honetatik hasi eta azkenekoraino gaizki daude zenbaturik orrialdeak: 256, etab. idatzi beherrean, 156, etab. ipintzen du.

(6) Honela dago: *Jesu-Christo*, marratxo bat daukala erdian.

(7) Hemen bukatzen da atal honen gaia, ia orrialde osoa txuri gelditzen dela. Orriaren beste alderdian *Salvia* hasten da.

Ea bada Señora:
 gure Abogada:
 itzulitzatu gu gana,
 cere begui misericordioso oriec:
 eta desterru onen ondoan,
 eracutsizaguzu Jesus,
 zure sabeleco fructu,
 [262] bedeicatu.
 O! Clementisima!
 O! Piadosa!
 O! Dulze Virgiña Maria!
 Otoiz eguizu gu gatic:
 Jaungoicoaren Ama Santa:
 merecidezagun,
 alcanzazia,
 Jesu Christoren promesac.
 Amen Jesus.

II. NARBARTE II

Acto Fedezcuac.

Nere Jaun, eta Jaungoicoa; nic siñestendut zure baitan. Nic siñestendut Aitaren, eta Semiaren, eta Espiritu Sanduaren baitan; iru Persona distinto eta Jaungoico bat eguiazcoa.

Nic siñestendut, Trintateco bigarren Persona Divinoa, baita Semia, eta deizenbaita Jesu Christo eguinzelatzen guizon Maria Santisimaren entrañetan Espiritu Sanduaren obrac, eta virtutez. Yayocela¹ Virgiña Maria ganic. Pasatuzuela [2]² Pasio, eta erioze dolorosoa gu salvazia gatic: Illen artetic erresucitaturic, igancela Ceruetara, eta etorricodela onen, eta gaistoan yuzgazera: Bacochari emanendiola bere obrac merceduten bezala: Gais-toei Infernua, eta onei Ceruco Gloria.

Guisa berian siñestendut Jauna, Jesu Christo bera dagola Aldareco Sacramentu Sanduan aini errealqui, eta aini ciñezqui nola dagon Ceruan. Eta generalqui siñestentut Jauna firmequi Eliz Ama Sanduac eracustentigun Misterio guciac, cerengatic zuc ala [3] errevelatutuzun.

Acto Esperanzacuac.

Nic esperazendut, Jauna, zure Misericordiaren baitan, barcatucotidazula niri nere becatuac, eguitendudalaric eguiazco penitencia. Guisa berian esperazendut, Jauna, emanendidazula ongui vicizeco, eta ongui ilzezo gracia, eta berze munduan Gloria.

Acto Caridadezcuac.

Nic maitazenzaitut, [4] Jauna, gauza guciac baño gueyago, ceren zaren Jaungoico infinitoqui ona, eta maitagarria: eta naicinduzquet maitatu cere Ama Maria Santisimac, eta berze Ceruco Sanduac, eta Santac maitazenzaituzten bezala. Alaber maitazentut, Jauna, nere burua bezala nere lagun proximo guciac; eta hequen artian nere etsayac ere bai: denei deseyazentiet neretaco naitudan on guciac, cerengatic zuc ala manazenzabaituzun.

Eta Fede, Esperanza, eta caridade ontan naidut vici eta ill, zuc disponizenduzun demboran. Amen.

[5] **Obra onen ofrecimentua.**

Nere Jaungoico Soberanoa. Nic ofrecizentizut nere vici gucico obra onac, trabajuac, nequiac, penac, eta naigabe guciac, eta particularqui egun ontacuac, izandaitecen lem-bicoric zure honra, eta gloriaraco, eta nere animaren salvacioraco.

Izandaitecen nere becatuen satisfaciotan; barcatzadzun denac, eta idazun lagunza, eta gracia becatu mortalien erori gabe vicizeco eriozeco orduraño.

Artaz landara izandaitecen Purgatorioco animen [6] sufragiotan: baña particularqui nere obligaciozco animen favoretan.

Guisa berian ofrecizentizut³, Jauna, eguitentudan obronac, eta pasazentudan trabajuac, edo izatentudan nequiac, iducazun mundu guciac piedadia, eta misericordia; baña particularqui Erreiñu ontaz: gauzac compondaitecen lenbait len, nola obequi conveniden zure honra, eta gloriaraco, eta animen salvacioraco. Amen.

[7] **Preces pro quacumque tribulatione.**

Otoiz eguindezogun Christavac gure Jaungoicoari, iduquidezan gutaz piedadia, eta misericordia.

Pater noster, ta Ave Maria.

Otoiz eguindezogun, barcadetzala gure becatuac, ala andiac, nola chiquiac.

Pater noster &a.⁴

Otoiz eguindezogun digula baquia.

Pater noster &a.

[8] Otoiz eguindezogun, digula biardugun paciencia, eta conformidadia pasazentugun, eta pasadetzaquegun trabajuetan.

Pater noster &a.

Otoiz eguindezogun, ezgaizala castigatu gure becatuac merceduten adiaña.

Pater noster &a.

Otoiz eguindezogun Aita Sanduaren gatic; amparadezan, defendidezan, eta eman-dezon biarduen arguitasuna, lagunza, eta gracia Christiandadia ongui governazeco.

Pater noster &a.

[9] Otoiz eguindezogun, digula biardugun valoria, edoceiñ trabaju, edoceiñ martirio pasazeco, dugun Fede Sandu au galdu baño lenago.

Pater noster &a.

Otoiz eguindezogun, lurreco fructuac ongui ecarrietzan, eta conservadetzan convenibada.

Pater noster &a.

Gucien gañian otoiz eguindezagun Purgatorioan penazen dauden Anima bedicatu-tuen gatic; gure Jaungoicoac eramandetzan lenbait len Ceruco Gloriara.

(1) *Yayo* hitzaren lehenbiziko hizkia eta hurrengo orrialdean, lehenengo paragrafoan, ageri den *Ille*n hitzarena berdin daude idatziak. Beraz, "Yayo" ea "Ylen" ikusten ditugu.

(2) Eskuidatzian orrialde honek 33. zenbakia du.

(3) Orain *#* bikoitza erabiltzen du. Aurreko orrialdean, lehenbiziko paragrafoan, "ofrecizenfizut" idatzi du, *i* kontsonantea bikoiztu gabe.

(4) Beste liburuan bezala idazten da *&a*.

Pater noster &a.**III. OIEREGI****Gure Jaun Soberanoa
Aldarian manifesto dagonian,
cantatudaitezquen versoac.**

Gure gusto, gure [13]¹ atseguin,
gure Jesus Maitia:

Cere Biotzeco suban
errezazu guria².

Gure obenac, gure loyac
lenic quendu biardira,
vra zara, quenitzatu,
galdu gara berzela:
badaquigu zaudela,
gure amorez betia:

Cere biotzeco &a.

Pater noster ta Ave Maria.

Etzeuden bacarric loyac
gure biotz gaistoan;
busti, ta vr eguiña dago
becatuen cutsuan:
garbia da, idor dago,
Jesus ona [...].

Cere biotzeco (&a.)

Pater noster (&a.)

Arguiz dago beteric,
Jesus zure Biotza:
illumbian guria,
elurra bezañ otza:
emen gatoz, aguerzazu,
zu ganaco vidia.

Cere Biotzeco &a.

Pater noster &a.

Noizpait, noizpait arquitudut
bular ori idiquia!
sartuconaiz, arnazazu
Biotzian gucia:
egon bear ezotedut
nic or beti gordia?

Cere Biotzeco. &.³

Pater noster &a.

Zure subac, zure garrac
auts eguiñen na[ute] ni?
[14] [.....]

[.....] vrzen beti.

Jesus zu zaran ezquero

gure animen labia,
Cere Biotzeco. &a.

Pater noster &a.

Cer naiduzu? Certan zaude,
Jesus ona Aldarian?
Charquieriac arzendago
amorezco lecuan!
Charquierien pena naidu,
naidu gure amoria.

Cere biotzeco. &a.

Pater noster. &a.

Aranza zorrozac baicic,
etzuzu nere escutic:
nere culpen arantzequin
dena zaude odolturic.
Ah ni baldin banengo
negar, damuz asia!

Cere Biotzeco &a.

Pater noster &a.

Ez otedut maitatu biar
Jesus zure Biotza!
artu behar ez otedut
zure nequen damua!
Esque nator zabalzazu
sar-videco Atia.

Cere Biotzeco &a.

Pater noster &a.

Ongui pensazenbagueu,
comecatzeracuan,
nor daucagun, nor datorren
Hostia sandu orretan!
Oguia izandaiteque,
baña Ceruco oguia.

Cere Biotzeco. &a.

Pater noster &a.

Cerutic etorrizaigu
sustentazen gaituena;
esquerrac emanbiarrian,
etzogula eman pena [15].
Aingueruen oguia da
animen yanaria.

(1) Aurreko orrialdeetan *Jesu Christoren Pasio Sandua versoan* eta *Becatu mortalaren gaistoa, eta...* daude idatzirik.

(2) Lehenbizi "errezatu guria".

(3) Ez &a.

Cere biotzeco &a.
 Pater noster &a.
 Serafiñen amorioa
 biardugu deseatu,
 ta arequin biotz gucitic
 Jaun andi au maitatu.
 Arequin biztubaledi
 illa dugun Fedia!
 Cere Biotzeco &a.
 Pater noster &a.

Cristau Fiel gucia¹

Todo fiel Christiano²
 está muy obligado
 a tener devoción
 de todo corazón
 con la Santa Cruz
 de Christo nuestra luz,
 pues en ella
 quiso morir
 por nos redimir
 de nuestro pecado,
 y libranos del enemigo malo.

Y por tanto
 te has de acostumar
 a signar, y santiguar,
 haciendo tres cruces.

La primera en la frente,
 porque nos libre Dios
 de los malos pensamientos.

La segunda en la boca,
 porque nos libre Dios
 de las malas palabras.

La tercera en los pechos,
 porque nos libre Dios
 de las malas obras,
 diciendo así:

Por la señal
 de la Santa Cruz,

(1) Izenburu hau guk asmatua da.

(2) Erdal testua guk hemendik hartua da: *Casticismo y exposición breve de la Doctrina Christiana compuesto por el P. Gerónimo de Ripalda*. Madrid "en la Imprenta de Villalpando Año 1803".

Dagoen bezala transkribatu dugu, salbuespen bakarra azentuaren arloan egiten dugula. Azentu marka gaur egun erabiltzen den moduan jartzen da.

(3) Ez "Christau".

(4) Lehenbizi "Guruzea".

de nuestros enemigos
 líbranos, Señor,
 Dios nuestro.
 En el nombre del Padre,
 y del Hijo,
 y del Espíritu Santo. Amen.

Cristau³ Fiel gucia
 dago obligatua
 bioz gucitic
 devocio izatera
 Guruzia⁴ gana;
 [.....]⁵
 artan bada
 ilzen Jesus:
 e[rrredimizia gatic]
 gu becatutatic
 eta esai gaistotic.
 Argatic
 artu biarda / costumbre⁶ ona,
 siñaziaz⁷, / eta santiguaziaz⁸
 eguitendirelaric / iru Guruze oso.
 Lembicicua / copetan
 Jaungoicoac libragaizan
 pensamentu gaisto gucietatic:
 Bigarrena [16] [aguan]⁹
 [Jaungoicoac librlagaizan
 iz gaisto gucietatic.
 Irugarrena bularretan
 Jaungoicoac libragaizan
 [obra] ta deseo / gaisto gucietatic:
 erratiarequin¹⁰ :
 Guruze sanduaren
 señalagatic¹¹,
 gure esayetic
 libragaitzazu,
 gure Jaun ta Jaungoicoa;
 [Ait]aren,
 ta Semea[re]n¹²,
 ta Espiritu Sanduaren icenian¹³.
 Amen Jesus.

(5) Ezkerreko lau hitz horiek ez ditu itzuli.

(6) Barra hori guk ipinia da, adierazteko euskal itzulpena bi lerrotan dagoela banatua.

(7) Lehenbizi "siñazeaz".

(8) Lehenbizi "santiguazeaz".

(9) NARBARTEN aurkitutako *Doctrina christiana aguan* ageri da.

(10) Lehenbizi "erratearequin".

(11) Lehenbizi "señaleagatic".

(12) Hemen "Semearen" idatzi du eta ez du aldatu.

(13) Lehenbizi "icenean".

Misionisten Cantuac.*Elicera yuatian.*

Becatari gaisoa,
arren adizazu,
Jauna ganaco asmoa
bereala arzazu.

Gucioc damu degu¹,
zu ofendituaz:
bereala vztendugu
gure becatua.

[17] Baquiac escazera
gaitu gu bigaldu,
bere ardien deizera,
ezditecen galdu.

Ni naiz zuen Yabia,
dio Jaungoicoac,
Aita guztiz maitia,
pare gabecoa.

Nic eguinciñuztedan
ezere eztican
amatuciñuztedan
biotz gucitican.

Elicetic aterazian.

Ama dolorezcoa,
Virgiña Maria
biotza amorezcoa
duzu zuc guztia.

Pena orien gatic
gure Ama maitia,
arren orai gu gatic
vriquizaitia.

Amorioac zaitu
penetan paratu,
arec garaituzaitu,
ta martirizatu.

[Pena orien &a.]²

[.....]

amol[....]
zizquizon pl[....]
idiqi beguiac.

Pena orien &a.

Icusiric penazen
Semiaren laztana,
cizaizun erdiratu

biotz ori dena.

Pena orien &a.

Guruzian yosiric
zure Jesus [.....]³
an beguira yl[.....]⁴
hai zure egon[.....]⁵

Pena orien &[a].

Jesus penen artia[n]
martirizaturic,
ta zu aren aurrian
ecin lagunduric.

Pena orien &a.

Josefen atseguñac¹

[18] [.....]² atseguin andia
arzendut Josef garvia,
ceren cenuen Esposa
Jesusen Ama Maria.

Ceren alegratuciñan
yaquinducenuenian,
Espiritu Jauna gandic
[Esp]osac artuzuela,

[berel] sabelian zuena:
[ar]zendut gozo andia,

Ceren cenuen &a.

Pater noster ta Ave Maria.

Cer gozo bedecatua
Arzayac³ emancizuten,
noticiatubaicinduzten
Gure Jesus yayocela.

Ta agoz gañian cegola;
arzendut gusto andia,

Ceren &a. Pater noster &.

Norc erranendu Josef
[zure] contentu cerucua
[.....]liti[.....]

[19] Jesus [.....]

Cerutic nol[.....]

arzendut placer and[ia,]

Ceren cenuen &.

Zure bioza cegon
dena gozoz beteric
aditucenuenetic,
gure Jesusec biar[zuela]

Gu gatic eman od[ola,]
arzendut gusto a[ndia,]

Ceren cenuen &.

(1) Hemen "degu" irakurtzen dugu; baina bi lerro beheitiago "dugu".

(2) Papera hautsirik dago.

(3) Falta dena *ona* liteke izan.

(4) Falta dena *yarriric* izan liteke.

(5) Falta dena ez dakigu zer izan litekeen.

(1) Izenburua guk asmatua da. Bestalde, orrialdearen goiko bazterrean bi lerro daude idatzirik, irakurri ezin ditugunak.

(2) Papera hautsirik dago.

(3) Irakur liteke baita ere "Arzayec".

Cembat consolu cenu[en]
eztut erranen Josef,
icusiric cerorrec
Idoloac lurrera,
Christoc botacituela,
arzendut gozo andia,
Ceren & Pater noster & [.]

Aingueruac Cerutic
avisatucinduzten,
atrizeco Egiptotic⁴
Ama Semiac arturic
[.....]
[.....]
[.....]

(4) Hola dio: "Egiptotic".

IV. HIZTEGIA

Doctrina christianaren explicacionea-tik bildua.

A

- ADIÑ (i.) 'edade'. *adiñ* 108, 3; *adiñian* 97, 3.
 ADITU (a.) 'entzun'. *adizen* 100, 5.
 AGINDU (a.) 'hitz eman'. *aguindu* 92, 7.
 AGITZ (ad.) 'arras, guztiz'. *Aguitz comun* 98, 4.
 AGO (i.) 'aho'. *ago* 78, 4; *aguan* 37, 4.
 AINGERU (i.) *Aingeru* 83, 7.
 AIZIÑ (i.) 'aitzin, aurre'. *aiziñean* 99, 5.
 AKTO (i.) *acto Fedezcuac* 154, 2.
 AL (i.) 'ahal'. *aliqueco lasterrena* 138, 5.
 ALLEGATU (a.) 'heldu, iritsi'. *allegatu* 100, 5.
 AMEKAGARREN (d.) *Amecagarrena* 171, 1.
 ANDI (adj.) 'handi, haundi'. *andi* 143, 1.
 ANIMA (i.) 'arima'. *anima* 57, 1.
 ANITZ (d.) 'ainitz, asko'. *anitz aldiz* 156, 1; *anizetan* 166, 1.
 ARAT (ad.) 'hara'. *arat* 177, 1.
 ARKITU (a.) 'aurkitu'. *arquizen* 95, 6.
 ARRAIÑ (i.) 'arrai'. *arrañ gauza* 110, 1.
 ARRAZOI (i.) 'arrazoi(n)'. *usu arrazo-yozcora* 42, 2.
 ARTIO (p.) 'arte'. *noiz artio...?* 108, 2; *purgatu artio* 179, 5.
 ASKI (ad.) 'nahikoa'. *asqui du* 108, 4; *asqui da* 110, 1.
 ASKO (d.) 'ainitz, anitz'. *Asco ocasiuz* 119, 3; *asco aldetara* 119, 3; *berze asco Sanduac* (sic -*duac*) 157, 1.
 ASPERTU (a.) 'nekatu, ahuldu'. *aspertu gabe* 77, 1.
 ATERA (a.) 'atera; irten'. *atera* 129, 2; *aterazian* 40, 1.
 AUNDI (adj.) 'handi, haundi'. *aundia-requin* 37, 4. Hau bakarrik aurkitu dugu, beste guztietan *andi* ageri delarik.
 AZKEN (d.) 'atzen, hondar'. *azquen fiñac* 'novissima' 177, 2; *Azquen Juicioco* 69, 5. Cf. ONDAR.

B

- BAITA (i.) 'barren, barru'. *Jesu Christoren baitan* 61, 2; *aren baitan* 88, 1.
 BAÑA (j.) 'ordea'. *baña* 55, 4.
 1 BAÑO (j.) 'baino'. *baño* 69, 1. N.B. Konparatiboetan.

- 2 BAÑO (j.) 'baina, ordea'. *baño* 147, 2. N.B. Behin dago hola, besteetan *baña*.
 BARBER (i.) 'sendakin, mediku'. *Medicudo Barberac* 108, 3.
 BARKAZIO (i.) 'barkamen'. *barcacio* 141, 1.
 BARUTU (a.) 'barautu, barurtu*. *Nola barutubiarda?* 108, 4
 BATAIO (i.) 'bateo, bateiu'. *Batayoan* 124, 1.
 BATAIATU (a.) 'bateatu'. *Batayatu* 125, 4; *batayadezaque* 122, 3.
 BAUTISMO (i.) 'bataio'. *Bautismoa* 116, 2.
 BEDEIKATU (a.) 'bedeinkatu'. *bedeicazen* 41, 7.
 BEDIKATU (adj.) 'bedeinkatu'. *ogui bedicatua* 145; *vr bedicatua* 145.
 BEDIZIO (i.) 'bendizio'. *bedicio* 156, 1.
 BEILA (ad.) 'berehala'. *beila* 142, 3.
 BEIÑIKPEIÑ (ad.) 'behintzat'. *Beiñicpeiñ* 96, 5; *beiñicpeiñ* 113, 4.
 BEITI (ad.) 'beheiti, behera'. *andic beiti* 94, 7.
 BEKATU (i.) 'pekatu'. *becatu* 91, 6.
 BELDURTASUN (i.) 'beldur, ikara'. *veldurtasunaren* 170, 1.
 BERZE (d.) 'beste'. *berze* 62, 4.
 BEZALA (j.) 'legez'. *bezala* 48, 2.
 BI (d.) 'bida'. *Bi modutara* 75, 5; *Bi ordutara* 94, 7; *vi aldiz* 137, 1; *Bietara* 'bi modutara' 130, 5; *Bietan* 151, 3.
 BIDA (d.) 'bi'. *Bida* 59, 3; etab.
 BIARRI (i.) 'belarri, beharri'. *biarriaz adizia* 161, 3.
 BIGALDU (a.) 'bidali'. *bigalzen* 119, 2.
 BIRAMON (i.) 'hurrengo egun'. *viramonian* 150, 4.
 BIRJINA (i.) *Ama Virginia* 129, 2; *Ama virginaren* 56, 4. Cf. BIRJIÑA.
 BIRJINIDADE (i.) 'birjintasun'. *Virginidadia* 63, 1.
 BIRJIÑA (i.) *Ama Virgiña* 84, 4; *Ama virgiñaren* 56, 8; etab.
 BITARTEKO (i.) 'artekari, ararteko'. *bitarteco* 129, 2; *bitartecoei* 85, 4.
 BORZ (d.) 'bost'. *vorz* 104, 3; *vorzetatic* 128, 1.
 BORTZGARREN (d.) 'bostgarren'. *vorzgarrena* 81, 3; etab.; *Borzgarrena* 111, 1; etab. N.B. Bi aldiz "Vortzgarrena" 112, 1; 116, 2.

D

DAMUTASUN (i.) 'damu,dolu'. *damutasun* 142, 6; *Berzeren onaren damutasun bat* 168, 5; *doloria edo damutasuna* 134, 2.

DEBEKATU (a.) 'eragotzi'. *devecazen* 104, 1.

DESEATU (a.) 'nahi izan'. *deseazen* 98, 2.

DESELATU (a.) 'nahi izan'. *deseyatu* 99, 1.

DESEIO (i.) 'nahi'. *deseio* 38, 5; *deseyo* 104, 2; *deseyo* 97, 7.

DEUS (io.) 'ezer'. *deusetatic* 'ex nihilo' 53, 5; 57, 1.

DONU (i.) 'dohain, bertute'. *Donuac* 'dona' 169, 6; *donua* 169, 7. N.B. Erabiltzen du baita ere *don*: *Donen* 174, 2; *donez* 64, 7.

E

EBATSI (a.) 'ostu, lapurtu'. *ebatsi* 101, 3.

EGIA (i.) *eguita gabe* 90, 7; 90, 8; *egui eta Fedezcoa* 51, 4.

EGON (a.) *egon* 71, 6; etab. Cf. EGONDU.

EGONDU (a.) *egondu* 67, 3.

EGUN (ad.) 'gaur'. *egun ta seculaco* 'betirako' 178, 3; etab.

EMENDATU (a.) 'zentzatu, zuzendu'. *emendazeco* 134, 2. Cf. "emendazeco" 136, 1.

ENTZUN (a.) 'entzun'. *enzun biarda Meza* 106, 2.

ERAKUTSI (a.) 'ikus erazi'. *eracutsi* 97, 1.

ERAUKI (a.) *Iñori falso testimonioric erauqui etezogula* 102, 5.

ERI (i.) 'gaiso'. *eri peligrozcoa* 158, 3.

ERIOZE (i.) 'herio, balbe'. *Eriozia* 177, 5.

ERRAN (a.) 'esan'. *erran* 63, 2.

ERREIÑU (i.) *erreñua* 172, 1; *erreinua* 79, 6.

ESKUIN (i.) 'eskuma'. *Eskuñeco escuco* 37, 4; *Eskuñeco bi biaztez* 39, 1.

EZIN (a.) 'etzin, etzan'. *guazera ezitian* 39, 3.

F

FRUKTU (i.) 'fruitu'. *Fructuac* 170, 2.

G

GAISTO (adj.) 'gaizto'. *gaistoetan* 82, 3.

GALDE EGIN (a.) 'galdetu, itaundu'. *Galde eguiten* 35, 1.

GALDETU (a.) 'galde egin'. *galdezia* 110, 1.

GISA (i.) 'modu, era'. *beren guisa* 96, 1; *guisa berian* 96, 3; *Cer guisa...?* 140, 2; *guisaz* 101, 7.

GOGO (i.) 'nahi'. *eguin gogo duena* 91, 7.

GUARDIAKO (adj.) 'zaintzaile'. *Aingueru Guardiacoa* 86, 5.

GUAZE (i.) 'ohatze, ohe'. *guazera ezitian* 39, 3; *guazetic yaiquizian* 40, 1.

GURATSO (i.) 'guraso, aita eta ama'. *Guratsoac* 95, 2.

GUTI (d.) 'gutxi'. *guti gora bera* 130, 1; *gutiago* 134, 1.

GUZTIZ (ad.) 'arras, agitz'. *Guztiz Ponderoso* 53, 2.

GUZI (d.) 'guzti'. *gucietatic* 38, 1; *guciac* 53, 5.

I - J

IAIKI (a.) 'jaiki'. *guazetic yaiquizian* 40, 1.

IAIO (a.) 'jaio, sortu'. *yayo* 62, 5; *yayozen* 123, 3. Cf. JAIIO.

JAIIO (a.) 'sortu'. *jayocen* 46, 5.

JAKINSU (adj.) 'aditu, ikasi, eskolatu'. *yaquinsua* 181.

IAN (a.) 'jan'. *yan eta edan* 150, 4.

IARRI (a.) 'kokatu; eseri'. *yarrigaitecen* 124, 1; *yarricoda* 124, 6; *yarriric* 'sedens' 68, 3.

JAUNGOIKO (i.) 'Jainko, Jinko'. *Jaungoico* 37, 4; etab.

IEUSI (a.) 'jaitsi'. *Yeusi* 66, 2.

IGAN (a.) 'igo'. *Igancen* 67, 6; *ygaten* 46, 7.

IÑOR (io.) 'inor'. *Iñor ill etezzagula* 97, 5; *iñori* 97, 7.

IUAN (a.) 'joan'. *yuanen* 178, 3; *yupaten* 113, 4.

IUNTA (i.) 'junta, batzarre'. *yunta, eta Congregacioa* 72, 3.

IUNTATU (a.) 'bildu'. *yuntatu* 177, 9.

IUZGATU (a.) 'epaitu'. *yuzgazera* 70, 1.

IZAN (a.) *izandadiela* 83, 3; *izandaitzque* 99, 3. Cf. IZANDU.

IZANDU (a.) *izandu* 56, 7; 64, 6; 113, 4. Orrialde hauetan bakarrik.

K

KARGUDUN (i.) 'arduradun, agintari'. *Cargudunac* 96, 3.

KENDU (a.) 'gabetu'. *quenzia* 101, 5; *quenzen* 103, 3.

KOMEKATU (a.) 'komikatu, komuniatu'. *comecatu* 105, 2.

KONFESORE (i.) 'aitorle'. *confesore* 109, 1.
 KORROTO (i.) 'gorroto'. *odioa, edo corroto* 98, 2.

KRISTAU (i.) 'kristinau, giristino'. *Christau* 71, 6; *Christava* 35, 1.

KUASIK (ad.) 'ia'. *quasic* 174, 6.

L

LANDARA (ad.) 'gainera'. *Artaz landara* 114, 1; *penitenciaz landarā* 139, 3.

LEITU (a.) 'irakurri'. *leititu* 181.

LEN-BAIT-LEN (ad.) 'hainbat lasterren'. *lenbait len* 102, 3.

LIBRU (i.) 'liburu'. *libru* 89, 5.

LOGRATU (a.) 'lortu'. *logratu* 154, 1.

LOTSA (i.) 'lotsa, ahalke'. *lotsaz* 134, 2.

M

MAITATU (a.) 'onetsi, maite ukan'. *maitadezagula* 87, 2. Cf. ONETSI, noizean behin ageri dena.

MAIZ (ad.) 'sarri, usu'. *maiz* 148, 1.

MANATU (a.) 'agindu'. *manazen* 93, 2.

MANDAMENTU (i.) 'manamendu, agindu'. *Mandamentu* 44, 3; etab.

MEREZI (a.) *mercedutenian* 97, 1; *merci* 132, 1.

MERSEDE (i.) 'mesede, fabore'. *favoriac, eta mersediac* 137, 1.

MINGAÑ (i.) 'mihi'. *Mingañarequin* 76, 4.

MINZATU (a.) 'hitz egin, berba egin'. *minzazenzara* 77, 2.

MODU (i.) 'gisa, era'. *moduric obrenian* 102, 3.

N

NIGAR (i.) 'negar'. *nigar* 172, 3.

NIRABE (i.) 'nerabe, mirabe'. *Nirabiac* 96, 3.

O

OBEREN/OBREN (adj.) 'hoberen'. *Ceiñ da oberena...?* 132, 2; *moduric obrenian* 102, 3. N.B. Ia beti "obren".

OLIADURA (i.) 'oliadura, gantzadura'. *Oliadura* 116, 2; *Oliaduraren Sacramentua* 157, 1.

ONDAR (d.) 'azken'. *ondarreco Confesiotic* 129, 2; *ondarrian* 155, 1.

ONETSI (a.) 'maitatu'. *onetsi, eta maitadezagula* 87, 2.

ONETSITU (a.) 'onetsi'. *onetsizia* 87, 5. N.B. "onetsitu"tik ote?

ONGI (ad.) 'ondo, ontsa'. *ongui* 88, 3.

HONRA (i.) 'ondra, ohore'. *honra* 103, 4.

ORANIĀ (ad.) 'oraindik'. *orañic gueyago* 154, 1.

ORZI (a.) 'ehortzi, hobiratu'. *orzizuten* 65, 10.

OTOIZ EGIN (a.) 'otoiztu, errezatu'. *otoiz eguitia* 74, 5.

OTORDU (i.) 'jatordu'. *otordu batian* 110, 1.

P

PASIONE (i.) 'irrika, desira'. *Beren pasione gucietan* 175, 7.

PERSONA (i.) 'lagun'. *Persona* 50, 3.

PODORE (i.) 'botere, ahaltsun'. *podoriarequin* 53, 3.

PREDIKU (i.) 'sermoi'. *Predicu* 119, 3.

PRUDENT (adj.) 'zuhur, zogi'. *prudenta* 181.

S

SAKRAMENTU (i.) *Sacramentu* 45, 1; etab.

SALBAZALE (i.) *Salvazalia* 54, 3; 64, 1.

SANDU (adj.) 'santu, saindu'. *Elizama Sandu catolicoac* 47, 7; *edoceñ Sandu, eta Santac* 69, 1.

SERBIZATU (a.) 'zerbitzatu'. *servizadezan aren Divina Magestadia* 54, 2.

SIÑESI (a.) 'sinetsi'. *cer siñesi biardugun* 42, 5; *siñesten* 157, 1.

SIÑESTATU (a.) 'sinetsi'. *siñestazia* 46, 4; etab. luze bat.

SIÑEZKI (ad.) 'egiaz, benetan'. *errealqui eta siñezqui* 151, 1; *erreal eta siñezqui* 152, 1. Cf. ZINEZ.

SOFRITU (a.) 'jasan, nozitu'. *sofrizia* 111, 1.

SOÑ (i.) 'soin, umerus'. *ezquerreco soñetic escuñecoraño* 39, 1.

SORTU (a.) 'izanerazi'. *vicio hetatic sorzendiren zañac, itturriac, eta buruac bezala* 166, 2.

T

TANTA (i.) 'txorta'. *vr tanta* 152, 3.

TRABAJATU (a.) 'saiatu, ahalegindu'. *trabajazen eztenac* 94, 5.

TRINTATE (i.) 'trinitate'. *Trintate* 39, 1.

TXIKI (adj.) 'txipi'. *hostia chiquibatian* 151, 2.

TXOLL (ad.) 'arras, guttiz'. *choll galduac* 115, 1.

TXORTA (i.) 'tanta, pixka'. *odol chorta* 57, 1; *ardo chorta* 152, 3.

U

URRIKIMENTU (i.) 'damu'. *Damu, eta urrikuimentu* 130, 3.

USMATU (a.) 'usaina hartu'. *sudurraz usmazia* 161, 3.

ADIZKIAK

Doctriña christianaren explicacionea-tik bilduak.

B

BEDI 'bedi'. *bedi* 79, 2; 80, 4; 109, 1.

BEZA 'beza'. *beza* 109, 1.

D

DA 'da'. *da* 36, 2; *den* 36, 5; *delaric* 52, 3; *dela... dela* 53, 6.

DADIEN 'dadin'. *dadien* 148, 3; *dadiela* 79, 4; 83, 3.

DAITEKE 'daiteke'. *daiteque* 109, 4; 148, 1; *eztaiteque* 110, 1; *daitequena* 49, 3.

DAITEZEN 'daitezen'. *daitecen* 159, 3; *eztaitecela* 93, 3.

DAITEZKE 'daitezke'. *daitezque* 99, 3; 156, 1.

1 DETZAGUN 'ditzagun'. *detzagula* 94, 3; 95, 2.

2 DETZAGUN 'diezazkigun'. *Barcadezagula Jaungoicoac guri gueren beca-tuac* 81, 6.

DETZAKE 'ditzake'. *detzaque* 132, 5; 154, 2.

DETZAKEGU 'ditzakegu'. *detzaquegu* 139, 3; 141, 4 (bi aldiz).

DETZAN 'ditzan', *detzala* 146, 3.

DETZATEN 'ditzaten'. *acidetzaten* 159, 3.

1 DEZAGUN 'dezagun'. *dezagun* 148, 3; *dezagula* 80, 6; 87, 2; *eztezagula* 90, 5; 97, 5; 100, 1.

2 DEZAGUN 'diezagun'. *emandezagula (Jaungoicoac guri)* 80, 2; 81, 2.

DEZAGUZU 'iezaguzu'. *dezaguzu* 80, 8.

DEZAKE 'dezake'. *dezaque* 122, 3; 135, 4; 137; 147, 4; *dezaquen* 183, 2; 184, 1.

DEZAKEGU 'dezakegu'. *eztezaquegu* 164, 9.

DEZAKETE 'dezakete'. *dezaqueten* 95, 6.

DEZAN 'dezan'. *dezan* 54, 2 (bi aldiz); *dezala* 80, 2; *Eztezala* 150, 4.

Z

ZAN (i.) 'sustrai, erro'. *zaniac* 166, 1.

ZINEZ (ad.) 'egiaz, benetan'. *ciñez, eta biozetic* 156, 3.

ZINEZKO (adj.) 'egiazko, benetako'. *zinezco doloria edo damutasuna* 134, 2.

DEZOGUN 'diezaigun'. *dezogun* 85, 1; *eztezogula* 101, 3; 102, 5.

DEZON 'diezaion'. *dezola* 137.

DIE 'diete'. *die* 97, 1 (bi aldiz); *dienac* 96, 1.

DIGU 'digu'. *baitigu* 47, 5; *digun* 94, 1; *digunian* 119, 3.

DIGUTE 'digute'. *digutenei* 81, 6.

1 DIO 'dio'. *dio* 138, 5 (bi aldiz); *dion* 55, 2; 73, 3; *diola* 181. Eta gehiago.

2 DIO 'die'. *dio* 70, 4; 71, 1; *dió* (sic -ó) 108, 2.

DIOGU 'diogu'. *diogula* 146, 3.

DIOTE 'diote'. *baitiote* 99, 5; *eztioten* 95, 6.

DIOZU 'diozu'. *diozu* 83, 4.

DIRE 'dira'. *dire* 37, 1; etab.; *diren* 76, 4; *direla* 121, 1; etab.

1 DUGU 'dugu'. *dugu* 39, 2; *dugun* 42, 5; *dugula* 177, 7; *dugularic* 39, 1.

2 DUGU 'diegu'. *Eguinbiardugu otoiz Aingueruei...?* 85, 3.

DU 'du'. *du* 35, 3; *baitu* 53, 3; *duen* 35, 6; *duela* 68, 4.

DUT 'dut'. *dut* 35, 1.

DUTE 'dute'. *dute* 95, 5; *duten* 80, 6; *dutela* 71, 6.

DUZU 'duzu'. *duzu* 35, 5; 146, 2; *duzunian* 41, 6.

G

GAITEZEN 'gaitezen'. *gaitecen* 84, 9; 124, 1; *gaitecela* 100, 3.

GAITU 'gaitu'. *gaittu* 87, 7.

GAITUZIE 'gaituzte'. *gaituzten* 40, 3.

GAITZAN 'gaitzan'. *gaitzan* 37, 6; *gaitzala* 82, 3; 82, 7; *gaizan* 38, 3; 38, 5; *gaitzala* 177, 1.

GAITZATZU 'gaitzazu'. *gaitzatzu* 82, 5; *Ezgaiztatzula* 81, 8.

GARA 'gara'. *gara* 117, 3; 123, 3; *garellic* 37, 4; 121, 3.

1 GENUEN 'genuen'. *guenuen* 124, 1.

2 GENUEN 'gintuen'. *guenuen* 36, 5. Cf. GIÑUEN.

GENUKE 'genuke'. *ezguenuque* 118, 3.

GIÑUEN 'gintuen'. *guiñuen* 64, 2. Cf. 2 GENUEN.

I

IZKIGUZU 'iezazkiguzu'. *Barcaizquigu-zu* 81, 4.

L

LIZEKE 'litzateke'. *lizeque* 142, 4.

T

TIEGU 'dizkiegu'. *tiegun* 81, 4.

TIGU 'dizkigu'. *tigun* 118, 3; 162, 6.

TIO 'dizkio'. *tio* 155, 1.

1 TIOGU 'dizkiogu'. *tiogun* 139, 3.

2 TIOGU 'dizkiegu'. *tiogun* 81, 6.

TU 'ditu'. *tu* 42, 2; 52, 4; 114, 1; *ttu* 89, 5; 94, 4; 95, 3; *battu* 179, 3; *tuenac* 47, 6; *ttuenac* 47, 7. Gehiago erabiltzen du *t-* bakarria *tt-* bikoitza baino: 21 bat aldiz *t-* eta 12 bat aldiz *tt*, oker ez bagaude.

TUGU 'ditugu'. *baytugu* 118, 3; *tugunian* 146, 3; *itugun* 70, 3; *tugularic* 142, 2.

TUZTE 'dituzte'. *ttuzte* 96, 4; 97, 1 (hiru aldiz); 107, 5; *tuzten* 113, 2; *ttuzten* 96, 3; 107, 7; *ttuztenac* 100, 5 (hiru aldiz); 101, 1; *etzituztenac* 95, 6; *ttuztenian* 99, 5.

ADIZKI TRINKOAK

B

BETOR 'betor'. *Betor* 79, 6.

D

DAGO 'dago'. *dago* 77, 4; 84, 8; 92, 6; *tagon* 73, 3; *dagolaric* 91, 1.

DAIZO 'deritzo'. *daizo* 58, 4; 65, 3.

DAKI 'daki'. *daquiellaric* 90, 9; *eztaquienac* 89, 5; *eztaquienari* 110, 4.

DAKIGU 'dakigu'. *eztaquigula* 177, 7.

DAKIZKI 'dakizki'. *eztaquizquienac* 88, 3.

DAKIZKIGU 'dakizkigu'. *Daquizquigularic* 43, 3; 43, 5; 44, 3; 44, 5.

DAUDE 'daude'. *daude* 96, 3; *dauden* 48, 2; 141, 4; *daudenac* 85, 6; 176, 4.

DAUKA 'dauka'. *dauca* 83, 9.

DAUZKI 'dauzka'. *dauzqui* 61, 1; 126, 6; *baitauzqui* 78, 6; *dauzquien* 134, 1;

Z

ZAIE 'zaie'. *etzaye* 166, 2; *zayen* 97, 1.

ZAIO 'zaio'. *zayo* 98, 3; 113, 4, 114, 1; 122, 2; 142, 3; etab.; *zayon* 138, 4; *zayolaric* 146, 2.

ZAITE 'zakizkio'. *encomendazaitte ari* 86, 6.

ZAITUT 'zaitut'. *zaitut* 41, 7; *zaytut* 123, 1.

ZAITUZTE 'zaituzte'. *zaittuzten (haiek zu)* 157, 1.

ZAIZKIO 'zaizkio'. *zaizquio* 114, 1.

ZARA 'zara'. *zara* 35, 1; 37, 5; 84, 2; *zarela* 157, 1.

ZEN 'zen'. *cen* 65, 1; *zen* 56, 3; etab.; *cela* 62, 2.

ZENUEN 'zenuen'. *cenuen* 42, 1; 46, 5.

ZIGUN 'zigun'. *emancigun* 162, 5; 162, 7; 163, 2.

ZINDUZKET 'zintuzket'. *naicinduzquet* 157, 1.

ZION 'zion'. *cion* 47, 5.

ZIREN 'ziren'. *cirelaric* 67, 2.

ZITIGUN 'zizkigun'. *emancittigun* 161, 4.

ZITUEN 'zituen'. *zituen* 41, 5; *cituen* 53, 5; 57, 1; *cittuen* 85, 7; *cituenac* 117, 1.

ZITUZTEN 'zituzten'. *cituzten* 70, 7; *etzituzten* 71, 4.

ZUEN 'zuen'. *zuen* 35, 6; 45, 3; 53, 6; 74, 2.

ZUTEN 'zuten'. *zuten* 65, 10.

Dauzquienac 47, 7.

DAUZKITE 'dauzkate'. *dauzquitenequin* 96, 3.

DAUZKIZU 'dauzkazu'. *dauzquizunac* 47, 6.

DUAIE 'doa'. *duayen* 154, 2; *duayenian* 147, 3; *duayela* 150, 2.

G

GAUDE 'gaude'. *gauden* 80, 6.

I

IDUKIYOZU 'edukiozu'. *idukiyozu devocio andia* 86, 6. Adizki trinkoa ote?

Z

ZAUDE 'zaude'. *zaudena* 82, 8.

ZEUDEN 'zeuden'. *ceuden* 66, 2.

